

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №8 (72)
(жнівень)

www.lit-bel.org www.novychas.org

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскае жыццё жніўня	с. 2
«КРАЯЗНАЎСТВА»: Сяргей ЧЫГРЫН пра Янку КУПАЛУ на Гарадзеншчыне	с. 3
«ЗАПІСЫ»: «Пошукі і сціны» Лідзіі АРАБЕЙ	с. 4
«ПАМЯЦЬ»: апошнія паэтычныя старонкі Алега ЛОЙКІ	с. 5
«ЭСЭ»: Лондан (неалімпійскі) вачыма Янкі СКРЫДЛЕўСКАГА	с. 6
«ПАЭЗІЯ»: вершы Алены НІЯКОўСКОЙ і Славаміра АДАМОВІЧА	с. 7
«ЧЫТАЛЬНЯ»: фрагменты рамана Міколы АДАМА «Мыла»	с. 8-9
«АРХІЎ»: «Імкненні» Уладзіміра ТАМАШКОВА	с. 10
«САТЫРА»: апавяданне «Гномікі» Кузьмы ВЯСЭЛАГА	с. 11
«ПЕРАКЛАД»: вершы польскага паэта Яна ЛЕАНЧУКА	с. 12
«ФОРУМ»: «Праўдзівыя майстры-ашуканцы» Уладзіміра СІЎЧЫКАВА	с. 13
«КРЫТЫКА»: рэцэнзіі Міколы МІШЧАНЧУКА і Міколы МІЦКОВІЧА	с. 14
«ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА»: лекторы Івана ЛЕПЕШАВА	с. 15
«ЭСЭ»: Аксана СПРЫНЧАН пра Лысую гару	с. 16

МЕРКАВАННЕ

РУСКАМОЎНАЯ БЕЛАРУСКАЯ КУЛЬТУРА?

Вячаслаў РАКІЦКІ

У апошні час вельмі актыўна, а з майго пункту гледжання, нават агрэсіўна, некаторыя СМІ (першым чынам tut.by намагаецца) пачалі навязваць грамадству меркаванне, што мова не з'яўляецца вызначальнай для развіцця нацыянальнай культуры. Майляў, беларускую культуру можна ствараць і на расійскай мове. Нават тэрмін з'яўляецца — «рускамоўная беларуская культура».

Я выдатна разумею, што панятак «культура» не атаясамляецца толькі з мовай. Складніцаў культуры шмат. Але мова ёсць вызначальным. Мясцовыя ж апалагеты «расейшчыны», на маю думку, дайшлі да абсурду, скарыстаўшыся вельмі складанай сітуацыяй з беларускай мовай у сучасным беларускім грамадстве, якое так і не можа па зразумелых прычынах пазбавіцца каланіяльнай залежнасці ад Расіі.

З гэтай нагоды я не збіраюся тэарэтызаваць дзеля таго, каб пераканаць і тых, хто свядома ці за грошы працуе на расійскую культурную акупацыю Беларусі, і тых, хто ў надзеі на неабсяжны расійскі рынак наіўна спрабуе штосьці стварыць па-расійску, і тых, хто проста ад ляюты ніяк не хоча далучыцца да сапраўднай беларускай культуры, што патрабуе інтэлектуальных і маральных высілкаў.

Я проста прапаную некалькі тэзаў, якія для мяне ёсць ісціна.

За ўсю гісторыю беларускай літаратуры (і беларускага тэатра таксама, маю на ўвазе драматургію, якую я вывучаю) не было створана ніводнага выбітнага твора па-расійску. Магчыма, у якасці выключэння можна назваць мастацкую публіцыстыку Алеся Адамовіча, якая стваралася ва ўмовах імперска-камуністычнай краіны СССР і мела адчайную мэту дастукацца і да людзей, і да вышэйшай маскоўскай улады, каб абараніць беларускую нацыю і ідэі гуманізму. Што да драматургіі, ніводнай п'есы па-расійску, якая б стала здабыткам нацыянальнай літаратуры і сцэны, НЕ БЫЛО СТВОРАНА НІКОЛІ! Купала, Крапіва, Макаёнак, Дударэў і менш значныя, але цікавыя драматургі, пісалі толькі па-беларуску!

Сучасныя расійскамоўныя мясцовыя (НЕ беларускія) літаратары боўтаюцца паміж дзвюма вельмі рознымі культурамі і знаходзяць аўдыторыю хіба што на сібірскіх абшарах, бо на тых абшарах і арыентуюцца, але чамусьці (па месцы нараджэння і пашпартнай рэгістрацыі?) завуць сябе беларускімі аўтарамі. І хай яны не злуюцца на беларускіх рэжысёраў, якія не ставяць іх п'есы, напісаныя на слабенькай расійскай (а адкуль беларус можа ведаць глыбінныя плоскасці і нюансы расійскай мовы???) мове на падставе свайго асабістага дробнага жыццёвага досведу і

комплексаў, але з прэтэнзіяй на агульначалавечае разуменне. Дзеля чаго пастаноўшчыкам марнаваць час, калі ёсць звычайная сусветная (уключаючы расійскую) драматургія? Гэта факт!

А праўда ў тым, што агульначалавечы змест нараджаецца толькі на нацыянальнай глебе (і мове першым чынам). Ангелец

Шэкспір, расеец Чэхаў, француз Мальер не дадумаліся б і не змаглі пісаць, маляваць сваю рэчаіснасць на чужых мовах. Таму яны цікавыя ўсяму свету! А нашыя расійскамоўныя «творцы» — на абочыне і сваёй культуры, і расійскай, да якой яны так імкнуцца, і наогул агульначалавечых каштоўнасцяў. Яны, хто вырас

у беларускай рэальнасці, хай і ў нібы расійскамоўным асяроддзі, але без глыбіннай моўнай традыцыі, наўрад ці стануць новымі Чэхаўмі. Але і Купаламі ўжо не могуць быць.

Так, сапраўды ў Мінску ставяць і нібы публічна (насамрэч для сябе) чытаюць так званых беларускіх драматургаў, якія пішуць па-расійску, але толькі ў адным тэатры краіны — у РТБД. Але як ставяць? Слабенькія п'есы ў слабенькіх перакладах на беларускую мову. Якія творчыя вынікі? Нулявыя! Колькі тыя спектаклі ідуць? Пяць, дзесяць разоў? Ці не адзіны раз, калі я пагадзіўся з міністрам культуры Латускам: дзяржаўныя грошы на вечер! Ідэя «Вольнай сцэны» для сапраўды беларускай драматургіі пахавана ўжо дзясятка гадоў назад. Між іншым, доўгажыхарамі цяперашняга РТБД застаюцца менавіта п'есы, напісаныя па-беларуску і пастаўленыя яшчэ ў часы Валерыя Мазынскага. Вось адзін з мясцовых «рускамоўных аўтараў» з месяца ў месяц на сваім сайце ганарліва публікуе афішу сваіх спектакляў, пастаўленых дзесьці за Уралам. Як жа далёка ступіла «рускамоўная беларуская культура»!

І апошняе. Пісаць сёння па-расійску ў Беларусі — значыць гуляць на полі акупацыйнай культуры, якая свядома ўкараняецца і якая руйнуе нацыянальную культуру. Найглыбокая акупацыя — культурная акупацыя. Свядома ці не, але многія так званыя стваральнікі «рускамоўнай беларускай культуры» ўдзельнічаюць у далёка не быскрэдным для нацыі працэсе.

rakicki.jimdo.com

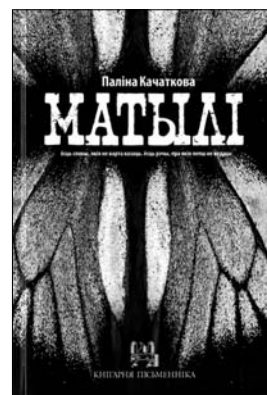
ПАЛІЦА

«КНІГАРНЯ ПІСЬМЕННІКА»

Ірына БАГДАНОВІЧ.
Душа лістападу:
вершы, пераклады.
— Мінск: Кнігазбор,
2012. — 100 с. /
Бібліятэка Саюза
беларускіх
пісьменнікаў
«Кнігарня
пісьменніка»;
выпуск 28.

У новай кнізе вершаў Ірыны Багдановіч — паэтычны роздум аўтара аб сутнасці творчасці і чалавечага быцця ў няпростым і зменлівым часе, аб вечных духоўных арыенцірах, якія задаюць высокі нябёсны вектар зямному чалавечаму існаванню. А яшчэ — незгасальныя патрыятычныя ідэалы ў поліфаніі сучаснасці і гісторыі. Адмысловы раздзел кнігі — пераклады аўтараў беларуска-польскага культурнага памежжа канца XVIII–XIX стагоддзяў.

Паліна КАЧАТКОВА.
Матылі:
навэлы. —
Мінск: Кнігазбор,
2012. — 144
с. / Бібліятэка
Саюза беларускіх
пісьменнікаў
«Кнігарня
пісьменніка»;
выпуск 29.

Першая кніга мастацкай прозы Паліны Качаткавай, якая вядомая як аўтар сцэнарыяў дакументальных фільмаў і даследаванняў творчасці Максіма Багдановіча — своеасаблівы гербарый уражанняў і назіранняў, згадак і эскурсаў.

Навэлы вызначаюцца запамінальнымі сюжэтамі, «спружыністым» стылем і адкрытай аўтарскай пазіцыяй-выяўленнем.

НАВІНЫ

10 (2)

▶ ПАЛІЦА

ДЗІЦЯЧЫ «ПРАЙДЗІСВЕТ»

Выйшаў дзясяты нумар часопіса перакладной літаратуры «ПрайдзіСвет», прысвечаны дзіцячай літаратуры. Ён мае назву «Дарослым уваход забаронены».

У нумары змешчаныя творы 25 аўтараў, а таксама некалькі падборак казак розных народаў свету, у перакладах 21 перакладчыка з 13 моваў, у тым ліку даволі рэдкіх: дацкай (Ханс Крысціян Андэрсэн), нідэрландскай (Тон Тэлеген), хіндзі і японскай (народныя казкі).

На старонках часопіса малады чытач знойдзе сабе творы па гусце і па ўзросце, бацькі ж змогуць пазнаёміцца з карыснымі і не вельмі парадамі па выхаванні дзяцей і стварэнні дзіцячых кніг, якія пісьменнікі розных краінаў даюць у мастацкіх творах, зыходзячы са свайго карыснага і не вельмі досведу.

Асаблівай увагі заслугоўваюць такія культурныя творы дзіцячай літаратуры, як «Прыгоды Тома Соера» (М. Твэн), «Пітэр Пэн» (Дж. М. Бары), «Казка пра трусіка Пітэра» (Б. Потэр), «Чараўнік краіны Оз» (Ф. Баўм), «Мах і Шэбестава ў школе» (М. Мацоўра) і іншыя прадстаўленыя ў нумары.

Таксама ў новым нумары «ПрайдзіСвета» змешчаныя анкеты-інтэрв'ю з сучаснымі замежнымі знакамітым пісьменнікам, чые дзіцячыя творы бацькі маюць магчымасць пачытаць дзецям па-беларуску: У. Старк, Ю. Вісландэр і М. Вівэг.

«ПрайдзіСвет»

НАША ЕўРАПЕЙСКАЯ ГІСТОРЫЯ

Уладзімір Арлоў і Зміцер Герасімовіч прэзентавалі ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі сваю новую кнігу «Вялікае Княства Літоўскае. Ілюстраваная гісторыя».

Нягледзячы на айчынныя праявы глабальнага пацяплення, паводле трапнага выразу Уладзіміра Арлова, зала была пад завязку запоўненая людзьмі. «Дзень для нашай прэзентацыі абраны невыпадкова. 495 гадоў таму, 6 жніўня 1517, у Празе Францішак Скарына выдаў першую беларускую друкаваную кнігу «Псалтыр». Я ўпэўнены, што прыйдзе час, калі ў Беларусі гэты дзень будзе святкавацца як Дзень друку. Гэты фаліянт з'яўляецца своеасаблівым працягам знаёмай шмат каму з вас кнігі «Краіна Беларусь», якая пабачыла свет амаль 10 гадоў таму», — пачаў імпрэзу спадар Арлоў.

Паводле аўтараў, задача гэтай кнігі — «сканцэнтравана на надзвычай важным для нас этапе — на эпосе Вялікага Княства Літоўскага, той магутнай еўрапейскай дзяржавы, у якой кансалідаваўся беларускі народ, у якой нашыя землі адыгрывалі важную дзяржаватворчую ролю, наша культура панавала, а старабеларуская мова была дзяржаўнай».

«Мы не спыніліся на 1795 годзе. Мы зыходзілі з таго, што хоць гэтая дзяржава спыніла сваё існаванне, хоць нашыя продкі сілаю расійскіх штыхоў былі вырваныя з еўрапейскай цывілізацыі, ідэя Вялікага Княства працягвала жыць, яна натхняла новыя і новыя пакаленні патрыётаў ВКЛ, і зноў і зноў рабіліся спробы адраджэння дзяржаўнасці, — падкрэсліў адну з галоўных асаблівасцяў кнігі Уладзімір Арлоў. — Напэўна, нямногія з сённяшніх чытачоў ведаюць пра такую дзяржаву, як Сярэдняя Літва, якая хай сабе і не доўгі час, але існавала на пачатку XX стагоддзя. Ці шмат хто ведае пра тое, што ў 1939 годзе Вільня 40 дзён знаходзілася ў складзе Беларусі?»

Аўтары імкнуліся пазбягаць сухога акадэмічнага стылю, кнігу час ад часу аздабляюць гістарычнымі анекдотамі. Да прыкладу, размова Напалеона і беларускай бабулі пад Віцебскам у 1812 годзе. На пытанне, каму бабуля зычыць перамогі, апошняя дае недвухсэнсоўны адказ: «Мы б хацелі, каб вы гналі расейцаў так далёка, каб не вярнуліся ні яны, ні вы».

Вельмі істотны падзаглавак кнігі — «Ілюстраваная гісторыя». Кніга адбылася дзякуючы мастаку і дызайнеру Змітру Герасімовічу, які знайшоў і апрацаваў велізарную колькасць ілюстрацый (у кнізе іх 2000). А мастак Павел Татарнікаў адмыслова для гэтай кнігі зрабіў бліскучыя мастацкія рэканструкцыі старажытных беларускіх гарадоў і замкаў.

Кніга выйшла ў браціслаўскім выдавецтве «Kalligram» і была надрукаваная ў «Neografia», адной з найлепшых друкарняў у Еўропе.

На развітанне спадар Арлоў падзякаваў прысутным: «Мы спадзяемся, што ў гэтай кнізе нам удалося ўваскрэсіць вельмі важныя старонкі нашай гісторыі. Дзякуй усім, хто пашырыць кола яе чытачоў. Будзем разам уваскрэсаць як еўрапейская нацыя. Наша еўрапейская гісторыя — гэта пропуск у нашу еўрапейскую будучыню».

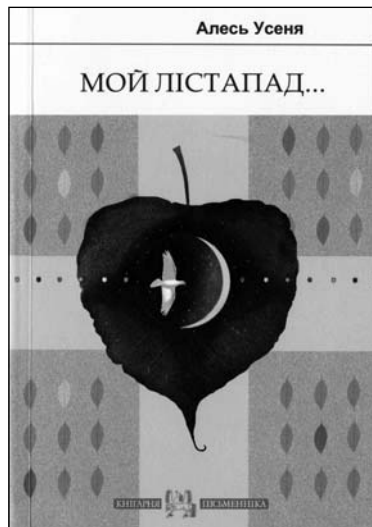
Зарына Кандрацьева, budzma.org

«МОЙ ЛІСТАПАД...» АЛЕСЯ УСЕНІ

Успаміны Алеся Усені «Мой лістапад», якія часткамі друкаваліся ў часопісе «Дзеяслоў», нарэшце выйшлі асобнай кнігай у серыі Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка» (выдавецтва «Медысон»).

«Кніга беспрэцэдэнтная па сваёй шчырасці і справядлівасці, — гаворыцца ў анатацыі. — Сярод пісьменнікаў пануе думка: «Калі напішаш успаміны, дык адразу памрэш...» Аўтар вырашыў правесці эксперымент на сабе».

Ва ўступе да кнігі ўспамінаў аўтар расказвае пра тое, чаму вырашыў яе напісаць, назва ў тэкста красамойная: «Эксперымента». «Напэўна, мала каго зацікаваць нататкі пра мае жыццё: адно што пра жыццё ўсяго пяцьдзясят з невялікім хвосцікам, а другое — не такая ўжо я выбітная асоба, каб выклікаць у кагосьці інтарэс, — спавядальна прызнаецца А. Усеня. — Аднак я

ўсё ж зраблю спробу выкласці нешта на паперу... Мае запісы — не зусім успаміны ў традыцыйным сэнсе. Чалавечая памяць непрадказальная. То яна выхапіць яркі фрагмент з дзяцінства, то азорыць зусім нядаўні эпизод жыцця. Так і ў мяне. Падкажа памяць — запішу, а не — дык, мусіць, так і трэба, бо не гэтак важна...».

КНІГІ ЖАЛЮ І СВЯТЛА

Паэтка Марыя Баравік прэзентавала ў Падсвольскай бібліятэцы (Глыбоцкі раён) свае новыя кнігі «Камень смутку» і «Прымі, душа, таямніцу».

Пра «Камень смутку» яна сказала: «Гэтая кніжка — свабода болю, споведзь душы ў жалобе па мужу. Нахлынуў, заліў усё ўнутры смутак па чалавеку, які быў у лёсавай бядзе і не выбраўся з яе. І другая душа (я) аказалася бездапаможнай. Прышоў магутны жал, але праз яго прыйшло і святло».

І дзякуй — шлях былы не агрубеў. І, мабыць, гэта нам наканаванне:

Табе — мяне ж ударыць развітаннем, А мне — малітвай промніц за цябе.

Некаму ж дадзена прыйсці да прасветласці, веры і малітвы. Для перамянення, для думкі і слова, што «жыццё — дзень сёняшні». Будучыня — мара чалавечая. І чалавеку трэба так мала — любоць і множыць любоў у бліжнім. А найперш у самім сабе: да бліжняга («Чуйце адзін аднаго», «жыццё — час падзення знічкі»), бо жыццё дадзена для росту душы і пазнання Бога. А мы яго часта грэшна трацім».

Кніга «Прымі, душа, таямніцу» на першы погляд камусці магла падацца рэлігійнай, але гэта не так. У ёй сапраўды ёсць вершы-малітвы, і Бог паўстае як суразмоўца, да якога звернута пытанне

і разважанне Марыі Баравік. Але гэта хутчэй пошук адказаў у сабе, «рэнтген» свайго сумлення. «Мая душа адкрытая да веры, да лагічнага, жывога Бога. Няпраўда, што разум не ўдзельнічае тут. Бо разумная душа здагадваецца, выяўляе праз асаблівасці лёс. Яна павінна быць уважлівай. Плача заўсёды ў нашай душы Бог любові. Таму прымі, душа, таямніцу!» — так паэтка ахарактарызавала сутнасць гэтай кнігі.

Слухалі Марыю Баравік і выступалі з водгукам на кнігі і яе творчасць чытачы бібліятэкі, сябры суполкі ТБМ і пісьменніца Вольга Іпатава.

Марыя Баравік вельмі ўдзячная выдаўцам — Яраславу Берніковічу, Зміцеру Лупачу, Тацяне Смоткінай, рэдакцыі рэкламнай газеты «Прэфект-інфо». У Год Кнігі ў Глыбокім яны адзіныя выпусцілі ў свет прэзентаваныя кнігі.

Марыя Новікава

▶ ВЕРАСНЁВЫЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы адзначаюць юбілей сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

13.09.1937 — Содаль Уладзімір Ільч
15.09.1947 — Кудраўцаў Яўген Аляксандравіч (Кастусь Травень)
16.09.1952 — Лапцік Вячаслаў Віктаравіч
20.09.1937 — Каўка Аляксей Канстанцінавіч
25.09.1962 — Бяляцкі Аляксандр Віктаравіч

Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!

11 (3)

КРАЯЗНАЎСТВА

▶ ПОСТАЦЬ

ЯНКА КУПАЛА І ГРОДЗЕНШЧЫНА

Сяргей ЧЫГРЫН

Жыццё і дзейнасць вялікага нацыянальнага паэта Беларусі Янкі Купалы было звязана і з Гродзеншчынай. Упершыню сюды ён завітаў напачатку кастрычніка 1909 года. А да гэтага часу жыву ў Вільні, працаваў у рэдакцыі газеты «Наша Ніва». Янка Купала ўладкаваўся таксама ў бібліятэку-чытальню «Веды». Гаспадаром бібліятэкі быў грамадскі і культурны дзеяч, актыўны ўдзельнік беларускага руху ў Вільні Барыс Даніловіч. Менавіта Барыс Даніловіч прапанаваў Янку Купалу паехаць у яго маёнтак Бенін Наваградскага павета і стаць у праўляючым. Купала ахвотна пагаджаецца. У кастрычніку 1909 года пясняр ужо ў Беніне. Там ён піша вершы «Памаліся», «З кірмашу», «Прад світаннем». 23 кастрычніка паэт стварае верш «Ноч за ночкай», дасылае некалькі допісаў у «Нашу Ніву» пад рознымі псеўданімі. І ўсё гэта было створана за нейкіх дзевяць дзён у Беніне.

У лістападзе прафесар Эпімах-Шыпіла прапанаваў Янку Купалу пераехаць у Пецярбург і паступіць вучыцца на агульнаадукацыйныя курсы Чарняева. Усе выдаткі на вучобу, утрыманне і кватэру прафесар узяў на сябе. І Купала паехаў...

Другі раз Янка Купала разам з Міхасём Лыньковым пабываў у Наваградку 29 кастрычніка 1940 года. Яны прысутнічалі на пасяджэнні камісіі, якая рыхтавала юбілейны вечар па ўшанаванні памяці Адама Міцкевіча. 4 лістапада пісьменнікі наведалі Дом-музей Адама Міцкевіча...

У 1927 годзе пры гуртку Таварыства беларускай школы моладзь вёскі Вялікай Кракотка Слонімскага павета заснавала бібліятэку-чытальню, якую назвалі імем народнага паэта Беларусі Янкі Купалы. *Гэта была першая ўстанова культуры рэспублікі, якой было нададзена імя песняра.* Сваю працу кракоцкая моладзь пачала з таго, што сабрала кнігі і грошы на набыванне літаратуры і інвентару. Знайшлося для культурнай установы і памяшканне — хата Данілы Грасевіча, які не вярнуўся з бежанства. На заклік вялікакракоцкіх сялян адгукнуліся і жыхары суседніх вёсак Рудаўка і Малая Кракотка.

Праіснаваўшы некалькі гадоў, бібліятэка-чытальня імя Янкі Купалы ў Вялікай Кракотцы была зачынена паліцыяй, а кнігі канфіскаваны. Праўда, тыя выданні, якія знаходзіліся ў чытачоў і ў перасоўках у вёсках Рудаўка, Малая Кракотка, яшчэ доўга хадзілі па руках і чыталіся вяскоўцамі.

Затым пачаліся рэпрэсіі супраць актывістаў, многіх без суда і следства кінулі ў канцлагер Картуз-Бяроза. У верасні 1939 года слаўную купалаўскую бібліятэку ў вёсцы Вялікай Кракотка зноў аднавілі, але праз некаторы час яе дзейнасць была спынена — ужо Другой сусветнай вайной.

Дата новага нараджэння Вялікакракоцкай бібліятэкі — жнівень 1946 года. Аднойчы ў вёску завітаў супрацоўнік слонімскай раённай газеты «Вольная праца» паэт Анатоль Іверс. Ён сабраў калгасны сход, на якім было аднадушна вырашана прызначыць загадчыкам бібліятэкі імя Янкі Купалы інваліда вайны Аляксандра Жыткевіча. Трыццаць гадоў адпрацаваў Аляксандр Іванавіч,

рабіў усё, каб яго родная бібліятэка апраўдала імя вялікага Купалы...

Вялікую дапамогу ў рабоце бібліятэкі аказала і жонка Янкі Купалы Уладзіслава Францаўна Луцэвіч. Жывучы ў Мінску, яна амаль кожны месяц прысылала ў бібліятэку пісьмы, бандэролі і пасылкі з кнігамі і альбомамі. У 1951 годзе Уладзіслава Францаўна ўпершыню наведвала Вялікую Кракотку, а ў 1957-м прымала ўдзел у святкаванні 30-годдзя бібліятэкі. Сустрэчы з гэтай жанчынай Аляксандр Жыткевіч (у 1999 годзе яго не стала) заўсёды ўспамінаў з вялікім хваляваннем, радасцю і цеплынёй.

Дзякуючы цётцы Уладзі, для бібліятэкі прыслалі свае кнігі з аўтаграфамі Міхася Лынькоў, Аркадзя Куляшоў, Андрэя Макаёнак і многія іншыя вядомыя пісьменнікі.

У 2005 годзе бібліятэка ў Вялікай Кракотцы набыла новы статус і стала Бібліятэкай-музеем імя Янкі Купалы. А ў 2007 годзе яна адзначыла сваё 80-годдзе. Але гэта быў апошні юбілей бібліятэкі ў Кракотцы. У 2008-м яе закрылі, а каштоўныя кнігі і фотаздымкі перадалі ў іншыя бібліятэкі Слонімскага павета, а таксама ў Сялявіцкую сельскую бібліятэку — суседнюю з Вялікай Кракоткай. Усе акупацыйныя войны перажыла слаўная Купалаўская бібліятэка, а вось сённяшні час перажыць не змагла...

У самім Слоніме Янка Купала пабываў толькі адзін раз. Пасля Народнага сходу Заходняй Беларусі ў Беластоку ён 15 лістапада 1939 года вяртаўся ў Мінск. Па дарозе вырашыў заехаць у Слонім, дзе ў гэты час жыву беларускі паэт Гальяш Леўчык, каб сустрэцца з ім. «Шаўрале», на якім ехаў пясняр, спынілася на вуліцы 3 Мая (цяпер гэта вуліца Чырвонаармейская. — С.Ч.) каля невялікай хаткі № 73 (зараз яе ўжо няма, тут знаходзіцца Слонімска аўтарамонтны завод. — С.Ч.). Убачыўшы Купалу, Гальяш моцна ўзрадаваўся. Яны абняліся, і гаспадар хаткі запрасіў госьця ў свой пакой. Пасля гутаркі яны паехалі ў першы беларускі рэстаран, які знаходзіўся ў цэнтры Слоніма. Паабедваўшы за кошт Купалы (ён частаваў), Гальяш Леўчык паказаў, як праехаць на Мінск па Маставой вуліцы (цяпер гэта вуліца ў Слоніме носіць імя Янкі Купалы. — С.Ч.), і яны разві-

Жонка Янкі Купалы Уладзіслава Францаўна Луцэвіч (за сталом другая справа) на 30-годдзі Вялікакракоцкай бібліятэкі імя Янкі Купалы Слонімскага раёна, 1957 г.

таліся. Больш сустрэцца ў жыцці Янку Купалу і Гальяшу Леўчыку не давялося.

Другі раз Янка Купала наведваў Беласток у кастрычніку 1940 года. А ў верасні гэтага года газета «Літаратура і мастацтва» паведамляла, што члены праўлення ССП БССР і група пісьменнікаў — Я. Купала, Я. Колас, М. Лынькоў, П. Броўка, К. Крапіва, П. Глебка, З. Аксельрод, М. Танк, П. Пястрак, Г. Камянецкі, М. Модэль, А. Кучар — на днях выязджаюць у Беласток, дзе будзе працягнута работа праўлення ССП БССР па прыёму лепшых пісьменнікаў заходніх абласцей, якія творча выявілі сябе, у Саюз савецкіх пісьменнікаў БССР. Некаторыя пісьменнікі ў Беласток выехалі на пяцініку, а Купала з Коласам паехалі на машыне Коласа. Разам яны прынялі ўдзел і ў пасяджэнні выязной сесіі Акадэміі навук БССР у Беластоку, дзе абмяркоўваліся пытанні і праблемы развіцця культуры і эканомікі заходніх абласцей Беларусі. Пасля сесіі беларускія песняры сустрэліся са студэнтамі і выкладчыкамі Беластоцкага педінстытута. У сваім хатнім архіве знайшоў згадку ўспамінаў пра сустрэчу Коласа і Купалы ў Беластоцкім педінстытуце, якую некалі мне даслаў краязнавец і музейшчык з Дзятлава Міхася Петрыкевіч (1913-1999), тады студэнт гэтага інстытута.

Яскравым доказам таго, што Янку Купалу на Гродзеншчыне любілі і лічылі духоўным правадыром, стала тое, што пасля ўз'ядання Заходняй Беларусі з БССР у 1940 годзе жыхары Лідчыны (рабочыя і службоўцы Лідскага чыгуначнага вузла на сваім перадвыбарным сходзе) адзінагалосна прапанавалі вылучыць кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР народнага паэта. Гэту прапанову з запалам падтрымалі ўсе працоўныя Ліды і Лідскага раёна. І дружна вырашылі: «Вылучыць таварыша Луцэвіча Івана Дамінікавіча (Янку Купалу) кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР і прасіць яго даць згоду балатавацца па Лідскай-Слабадскай выбарчай

акрузе № 306 Беларускай ССР». 13 сакавіка 1940 года Янка Купала прыехаў у Ліды на сустрэчу з выбаршчыкамі. Разам з ім прыехалі з Менска пісьменнікі Пятро Глебка, Алесь Кучар, Залік Аксельрод. Спыніліся госьці ў гасцініцы па вуліцы Сувальскай (цяпер вул. Савецкая), у былой гасцініцы «Брыстоль». Да прыезджых далучыліся гарадзенскія паэты Валянцін Таўлай, Ніна Тарас, Анатоль Іверс, Пятрусь Граніт. У час прыезду любімага паэта была адліга, макрата такая, што ў тую хвілінку было прайсці па тратуары, каб не замачыць ногі. І тады паэт Валянцін Таўлай, які быў супрацоўнікам лідскай газеты «Уперад», збегавіў на гумаваю фабрыку «Ардаль» і прынёс дарогаму госьцю падарунак рабочых: пару новенькіх галёшаў. Гэты факт добра памятаецца ў Лідзе і выклікае сціплае пацупцё гонару ў лідчан (пра гэты выпадак хораша напісаў у сваім вершы «Галёшы для Купалы» беларускі паэт Станіслаў Суднік).

Краязнавец з Валеўкі Наваградскага раёна Уладзімір Урбановіч (1921-1999) даслаў некалі мне ўспамін пра сустрэчу з Янкам Купалам тады ў Лідзе. Уладзімір Аляксандравіч у пісьме прыгадаў: «Я ў той час вучыўся ў Лідскай сярэдняй школе № 3, што за чыгункай была, якую лідчане тады называлі чыгуначнай. А пачальнік Янка Купала балатаваўся па Лідскай чыгуначнай выбарчай акрузе, то і сустрэча адбывалася ў клубе чыгуначнікаў. Таму нашай школе было даручана пасля сустрэчы наладзіць канцэрт... У Ліды Янка Купала прыехаў 13 сакавіка 1940 года. Сустрэча адбылася назаўтра, 14 сакавіка. Як сёння памятаю — гэта быў чацвер. Цэлы дзень у школе тыя, хто ўдзельнічаў у канцэрце, рэпэціравалі, рыхтаваліся. Гучалі беларускія, польскія і рускія песні і вершы, былія гімназісткі ладзілі танцы, фізкультурнікі — свае нумары... Мне запомніўся доўгі стол, засланы чырвоным палатном. За ім сядзелі людзі ў гімнасцёрках і ў чыгуначнай форме. Сярод іх у цэнтры ў цёмным касцюме, белай сарочцы і галыштуку сядзеў

Янка Купала, такі ж самы, як на партрэтах у школьных падручніках: гладка прыгасаныя валасы, добры, лагодны пагляд і нешта такое, што рабіла яго бліжкім, родным і дарагім для лідчан. Нешта казалі людзі ў гімнасцёрках, чыгуначнай форме, нешта прамаяляў і Янка Купала, а пасля ён чытаў свае вершы. Упершыню я пачуў «Накарміліся панскаю ласкай», «З новай думкай» і яшчэ нешта. Зала аплаздыравала, паэт кланяўся, пасля пайшоў на сваё месца, узмахнуў рукою, мабыць, каб спыніць воплескі, яшчэ раз пакланіўся і сеў за стол. Пасля выступіла Ніна Тарас, яна чытала свае вершы. Запомнілася яшчэ выступленне Валянціна Таўлая. Ён і Ніна Тарас працавалі тады ў лідскай газеце «Уперад»... Яшчэ не заціхлі воплескі пасля выступлення Таўлая, як на сцэну паднялася малая дзяўчынка і стала побач з паэтам. Яна была такая маленькая, што галоўка яе дасягала краю стала. Дзяўчынка пачала нешта гаварыць. Раптам Янка Купала падняўся са свайго месца, выйшаў з-за стала, узяў дзяўчынку пад пахі і паставіў на стол. Дзіця неж разгубілася. Валянцін Таўлай нешта сказаў ёй (гэта была яго родная сястрычка), жэстам рукі падбадзёрыў. І яна пачала чытаць нейкія вершы. А калі скончыла, павярнулася тварам да прэзідыума і пакланілася. Янка Купала абняў яе і пацалаваў. Дзяўчынка саскочыла са стала і пабегла ў залу, якая грывела воплескамі...».

15 сакавіка Янка Купала з Ліды прыехаў у Менск. А 24 сакавіка 1940 года адбыліся выбары, наш пясняр стаў дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР. Праз тры дні ў маскоўскай газеце «Івестыя» з'явіўся яго артыкул «Моім выбарцам», у якім паэт пісаў: «Какая это великая радость для меня, писателя, который 35 лет писал песни о родном белорусском народе! Я глубоко благодарен моим избирателям — трудящимся Лидского района, оказавшим мне высокую честь избранием в депутаты Верховного Совета БССР. До конца моих дней я буду верно служить народу...».

13 (5)

ПАМЯЦЬ

▶ ВЕРШЫ

АПОШНІЯ СТАРОНКІ

Алег ЛОЙКА

Дзе ты, леў сапяжанскі?..

Дзе ты, леў сапяжанскі?
Дзе вы, ільвы Скарыны,
Наднёманскі, надбужанскі,
З-панад Дняпра і Піны?

А вы, ільвы-ліцьвіны —
Чараўнікі-эскулапы:
Розум мудры, ільвіны,
Недаравальныя лапы?..

І вы, ільвы-беларусы,
Маўклівыя талеранты, —
Хопіць здрады, падкусаў,
Інтэграцыйных трантаў!..

Часе, хлынны, імклівы,
Стань нашым Запарожжам,
Непакорнаю грывай
Змяці, што змесці зможаш!..

Па-свойму нашы каліны
Няхай зноў квітнеюць гожа!..
Блізіцца час ільвіны,
Не блізіцца ён не можа!..

Крамлёўскія калідоры,
О, як жа нам даспеху,
Каб з вамі на перагаворы
Новы прайшоў Леў Сапега!..

Роднай мове

Шаную цябе, родная, шаную,
Заходзячы ў цябе, нібыта ў храм,
Дзе музыка святла твайго пануе
Зарой, нязгаснай сэрцу і вачам.

Дзе вусны зноў табою ажыўляю,
Маё ты шчасце, дзіва і бальзам,
І вечнасцю тваёю прамаўляю,
Нявечны сам.

І што цябе, зямной, калісь не стане,
Не веру аніякім звездарам,
Бо я сваё зямное ўшанаванне
Не знічкаю, — зоркам вечным перадам.

Літве

Не скуголь на бяду, сава,
Не мані ні арлам, ні совам:
Беларусь з табой, Літва,
Аб'ядноўвалі словам крэсовым.

Крэс каму, а каму — калыбель,
Найзялёнейшыя сенажаці,
Ніў, садоў залатая спель,
Па-над імі — песня маці.

Не, таго не зацямніць трава
Па-над Нёмнам, Дняпром, Бугам,
Дзітвай:

І мая ты малітва, Літва,
І ў Літве я, нібы ў малітве.

Бласлаўёным пльві, прыпамін,
Бласлаўёнаю стань, споведзь:
Беларус — учарашні ліцьвін,
Летувіс — учарашні літовец;

Аб'яднаны не Крэсамі мы,
Не ліштвай, не агнём, не дымам,
Не Крамлём, не пургой Калымы,
А малітвай да вечнай Радзімы!..

Набалелае, ці ж уміручае?!

Набалелае, ці ж уміручае,
Вялікамучанікаў як шанавачь?..
Памяць пра іх, пакутлівых, мучае,
Кветкай, вянкамі не суняць.

Дык хто ж вялікі, мучанікі, дучы,
Правадыры ці засценкаў кат,

«Хайль!..» у Асвенцымы вядучы
Ці ў Магаданы вядучы мат?!

Божа, хто ж можа тут быць натхнёны,
Крыўду людскую чым прымнеш?!
Правадыроў скланяем імёны,
Вялікамучанікаў — менш і менш.

Круціцца кола каламуты,
Утрапенне, боль, адчай...
За вялікамучанікаў усяленскі смутак —
З кожнай хвіляю крапчай!..

Сябрам

Адкуль вы, непагадзь, беды,
Завыванні вятроў?..
Я не магу без бяседы,
Я не магу без сяброў!..

Мне вятрыска — не сябар,
Не сяброўка слата,
Піліпаўкі чорны табар,
Цемрадзі глухата, —

Не ім жа мая сасонка
Цягне галінкі страе,
Чакаючы гамонкі
Аб праўдзе, любові, красе,

І, быццам рукою, здыме
Непагадзяў кілім,
Прагнаў долі Радзіме,
Свету ўсяму і ўсім...

Дык дзе ж вы, сябры-непаседы
З блізкіх і далніх бароў?..

Цяжка мне без бяседаў,
Пакутліва без сяброў!..

Даражэюць тэлефоны...

Свет няўмольна прэ ў адхоны —
Нівы, сенажаць, лясы, —
Даражэюць тэлефоны,
Даражэюць галасы,

Ды не выбарчыя, — маці,
Што не толькі сцэле лён,
А ў аграрнадумнай хаце
Абнавіла тэлефон.

Са сталічнаю дачкою
Гаварыць ёй, заварыць,
Толькі ж... на табе такое —
Белым польмам гарыць:

Здаражэў званок дашчэнтну...
І каго, за што вініць?..
Дарагому прэзідэнту
Трэба, трэба пазваніць!..

***

Стрэліла б напрамую
Ў дуб, ваду, зямлю, —
Цябе, маланка, прыму я,
Блажаслаўлю.

І задаволены буду
(Запэўніваю, не хлушу!),
Калі зіганеш ты і ў буду,
Я ў якой не служу.

Адвагі ж стаць на вагі
Важкіх падзеяў, трывог,
Надзеючыся на зігзагі,
Якіх не прадбачыць Сам Бог!..

***

Веру, што ў раўнавазе
Радасць і слёзы на свеце:
Кветкі сягоння ў вазе,
Заўтра — ваза ў смеці.

Лучынай стала кап'ё,
Неонам — змрок пячорны, —
Большае куп'ё,
Большае цень чорны.

Ды чым яно большаць будзе,
Тым болей — сонцаў прамень
Лаўжам, сасонкам, людзям
Зроўнаважыць цень.

Саркафагаў шмат ляжа
Чарнобылі падмяць,
Толькі на сонечным пляжы
Алешыны зашумяць.

У працяг Міхася Лынькова

Чало ўзарана,
Думак барозны, —
Эх, рана, рана,
Эх, позна, позна!..

Дранічак драны,
Сцежкі без росны...
Эх, рана, рана,
Эх, позна, позна!

Парам дабраным
Рознае розным
І рана, рана,
І позна, позна...

Жыццё, як мембрана,
Таемныя кросны, —
Эх, рана, рана,
Эх, позна, позна!

Шарае прагну гадзіны...

Прагну не жартаў і глуму,
Можа, такі ўжо адзіны,
Брату, і свату, і куму
Шарае прагну гадзіны:

Цішыні куставое
Дзедавай мілай хаты,
Вечару, што ў сувоі
Песняў і казак багаты.

Чым распачаць вячэру,
У дзеда я не пытаю,
Думцы яго веру,
Кленічаў не вітаю,

Аднак жа гатовы і хорам,
І шарай гадзіны вечам
Рэкламаў ілжы і сорам
Усіх вакзалаў развенчаць!..

Адступіцеся, цары і каралі!..

«Толькі закаханы мае
права называцца чалавекам».
Аляксандр Блок

Адступіцеся, цары і каралі,
Прынцы, князі, фюрэры і ханы —
Чалавекам не бязлюднае зямлі
Можа быць адно, хто закаханы!..

Жаль, не я прамовіў гэта, Блок,
Ды ягоным эпігонам быць я згодзен
Між маланкавых, грымотлівых аблок
І між мудрасці, што тойца ў народзе,

Бо на свеце ні зубром, ні матыльком
Быць ніколі не жадаў я, не жадаю
І глынаю найгарчэйшы ком,
Калі лёс мяне ў нянавісць закідае,

Згубнай — ёй Шлях Млечны не любіць,
Не ўслаўляць натхнёныя сакрэты,—
Закаханым чалавекам быць мне, быць,
Як былі дагэтуль ўсе паэты!..

Беларускае

Беларусь дарагая —
Прожыўкі сцяжын,
Гасцінец да небакраю
Дзівасілу, ажын,

Чырвань рухаў балючых,
Свойскіх палотнаў бель,
Шэпт крыніц неўміручых —
Беларусі купель.

Бароў векуістых пагоркі,
Сплаканых бяроз,
На вуснах — прысмак горкі
Ад неўміручых слёз,

Вясельны блакіт у кяліхах
Ледніковых азёр,
І заклёны ад ліха
Пад дрыжэннем зор,

Маладзікі і ветях,
Млечнага шляху кайма
І канец свету,
Канца якому няма.

15 (7)

ПАЭЗІЯ

▶ ВЕРШЫ

НА ДНЕ СВЕТУ

Алена НІЯКОЎСКАЯ

Няўжо там толькі бязважскасць
І пункт невяртання?..

***

Мілы край! Пад сінім добрым небам
Ты мяне заўваж і назаві.
Я твая — па долі і крыві,
Ты — мой лёс і дом, жыццё і глеба.

Мне вятры чужыя ў вочы дзьмулі,
Я хадзіла па чужой зямлі,
І твай не здрадзіла зязюлі,
Што паабяцала мне калісь

Сто гадоў шчаслівых...

На арэлях

Уздымаецца і падае неба.
Голкамі ў вочы — зоркі...
А сэрца ірвецца з рэбраў,
А вусны — сухія і горкія.

А дыхаць балюча і цяжка,
І недзе ж — канец трывання...

***

Бачу я: узышлі мае вершы травой,
Туманамі ўзняліся і кветкавым пылам,
Матэрыялі лятуць сінякрылымі
Над зямлёй — маладой і жывой.

І на вуснах, ад мёду ліпкіх,
Ажывае радок мой зыбікі.

Замочная шчыліна

(З Ежы Фіцоўскага)

Замкнула мяне жыццё
на самым дне свету,
на чатыры абароты маіх гадоў.
Як адчыніць вашы дзверы,
дачушкі, жыхаркі дзяцінства?

У вашай мілай краіне
быў я калісьці сваім,
а цяпер — дарэмна пнуса

Фота У.Кімоўна

да вашых высокіх вяршынь.

Ужо мне занадта далёка
да каменьчыкаў, што адкрываюць
таямніцы свайго нараджэння,
да сноў, утульных і цёплых,
што прыходзяць на каціных лапах,
да андэрсанаў пад падушкай,
да эпасаў лячальных вашых,

да ветру, замкнёнага ў кветках —
на самым водарным дне, —
ён раніцою п'ялёсткі
расхінае насустрач сонцу.

Даўно я згубіў ключы
ад вашай светлай краіны.
Праз верш мой — замочную шчыліну —
цішком падглядаю за вамі.

РАДАЎНІЦА

Славамір АДАМОВІЧ

***

Сяргею Верацілу, Таццяне Сямірскай

Учорака таварыш мой паэт
мне раскажаў, што бачыў маю Таню,
і ад яе мне перадаў прывет,
як быццам здзейсніў важнае заданне.
Я справаздачу выслухаў, нібы
у штабе фронту афіцэрскі рапарт.
Я Гуглу адаслаў: пра файл забыць!
А мне ў адказ — на далучэнне запыт...
І я не змог стрымаць шчаслівых слёз,
і расквітнеў падснежным фіялетам
фіялкавых — так-так! — метамарфоз,
спрабуючы зарэгіцца версэтам.

Мне пяцьдзясят, а я люблю, люблю,
нібыта мне пятнаццаць сама мала...
Мне пяцьдзясят, а у душы лонг-блюз
пра тое як, як ты мяне кахала...

***

Мы — дзеці «чыстага гораду»,
мы супраць вялікай ілжы,
якую нам запраўляюць змоладу:
рабі адно, а другое кажы...
Мы — дзеці мёртвай правіцыі,
мы згрэбіліся у гарады,
каб тут вельмі хутка зненавідзець

мліціцю,

кактэйлем Молатава бамбаваць суды...
Мы дзеці пад акупацыяй,
у нас нават мовы няма,
а нам так хочацца быць дзецьмі Нацыі,
Нацыі, якой таксама няма...
Мы — дзеці «чыстага гораду»,
мы — дзеці мёртвай правіцыі,
Мы — дзеці пад акупацыяй,
і таму наш покліч — вайна-а!

13.06.2012, Мар'іна Горка

Пра мёд

11 мая завітаў на літаратурна-масацкую вечарыну Аксаны Спрычан
«Сакральная Беларусь: мёд», якая
адбылася ў бібліятэцы імя Цёткі.
Выступіў, прыгадаў свае першыя
дзіцячыя ўражанні ад сустрэчы з
Мёдам... Чыстае атрымалася мерапрыемства, як мёд і пчолы...

Гаварылі пра Мёд, разглядалі карціны
Квяткоўскага,
а пасля гаварэння паселі за стол каштаваць
ды ізноў гаварыць хто пра што і вядома ж
— пра Каліноўскага,
а адзін мастачок парываўся касой
памахаць...

Ды касы не знайшлі... Пакідалі ўстанову
культурную
ціха-мірна адною вялікай крывіцай сям'ёй.
Толькі раніцай нешта было мне зусім
беспрытульнянка
і здалося жыццё маё чорнай даўгой паласой.

Як жыву, так жыву, не на мёдзе —
на іншай арганіцы,
зараслі мае пасекі дзікай травой-гавылой
пакуль шаптаў па свеце я ў пошуках
вернай абранніцы
і валтузіўся ў бойках з варожаю
сілаю злой.

Як бы там ні было, як бы тут не мінала
жыццё маё,
шлях адзін — напрасткі,
праз асфальты і гаць
дасягаць,
і дужэць, і выходзіць з цямна
беспрасветнага цёмнага
і мядовы пацір з землякамі сваімі
ўздымаць!
14.05.2012

***

Я, сучасны і геніяльны
(лёгка быць геніяльным, калі іншых
няма),
я не люблю тылавых і маральных —
дзе многа маралі, там, звычайна, вайна.
Я дрэнны бацька і муж ніякі,
на дух не выношу я «родны кут»,
гарэлку люблю, таранку і флякі,
а ненавіджу слабасць і бруд...
Хай дождж пральцеца і вылятуць пчолы,
і ў полі вырастуць камяні,
а з неба промень пырсне вясёлы
на кроны, краты і карані!

1 чэрвеня 2012

Радаўніца

Памяці Арыны Вячоркі

Забірае смерць невыпадкавых
выпадкава, як бярэ і ўсіх,

месцы вызвалючы для новых
без фанфараў і азарту зіг.
Многа нас, і ёй няма аддухі,
круглы год ідзе яе касьба —
і вясной, і ў часе завірухі
пад жывымі мёртвыя зыбачь.
І таму пакуль мы помнім продкаў,
продкі нас натхняюць прагна жыць
не за пук цыбулі з шостай соткі —
за магчымасць Беларусь любіць!

20-я дні красавіка 2012

***

Земляку Лявону Садоўскаму,
адказваючы на яго пытанне
«Калі абратна?»

Мой шлях — на Поўнач...

Выстудзіць агонь

свайёй душы хачу ў нарвежскай скалах.
Дык не марудзь, трымай маю далонь,
і будзем тымі, каму волі мала,
каму ў сваім кантэксте рэжа слых
блатны жаргон пляшывых падхалімаў,
якія дома удаюць на злых,
а ў маскалях глытаюць пыл кілімаў,
прывычна стаячы на чатырох,
шліфуючы аральным памялом
царовы бот...

О, вартыя пазарды і праклёнаў, вы,
суайчыннікі так званыя мае
без гонару, без годнасці, без мовы,
смакуюць свой пракіслы аліўе,
пакуль трольдоміць* вас крамлёўскія
пятровы!

* Ад нарвежскага trolldom — чараванне, варожбы.

Маналог Паэта, адрасаваны
служкам рэжыму

Тыя, што сёння палеглі,
тыя, што лягуць заўтра,
і мы, якія не збеглі
пад чужыя штандарты,

цяпер абвешчаем з жалем,
сыходзячы ў андэграўнд, —
любоў мы з душы выжынаем
да будучых светлых дат.
Ты брат мне быў, але зараз
стайш ты на іншым баку...
Дык ведай, я стрэлю без жалю,
і палец ужо на курку!
Даволі! Не трэба словаў,
што дзеці ў цябе і сям'я,
што вярта чакаць перамоваў...
Даволі п'яць салаўя!
Быў час, і было магчыма,
і кожны абраў па сабе:

я гонарам стаў, ты — ганьбай Айчыны... —
пляшывай скулай на ейным гарбе...

29 снежня 2010, турма г. Жодзіна —
13 студзеня 2011, Менск

Уладзіміру Някляеву

Поўнамаштабная грамадзянская
ідзе паводле няісных правілаў.
Вось ён, вынік «дэмакратыі» хамскае —
паэты першыя ў бойцы валяцца.
На белым снезе, перад Калядамі
да Паснай Куці прыправачка гострая —
кроў Паэта крапліста-гірляндава
ўпырснута ў нас як прышчэпка воспавая...

25.12.2010 г., СІЗА № 8 г. Жодзіна

Аптымістычныя радкі ў верасні

...Эх, разгарнуцца і выйці ў верасень,
наветрам восені лёгка вызваніць
і жыць сто гадоў, прамаўляючы ерасі,
з іроніяй да рознай палітстарыны.
На 50-м годзе ізноў ажаніцца,
у 70 адчуць сябе нарэціце ў г а д а х
і да апошняга ўздыку жыць не нажыцца,
і так пры гэтым, каб зносіла дах!

21.09.2011, раница, Nordland

Напярэдадні

Напярэдадні мы рыхтуемся,
мы рыхтуем сябе на раз.
Далучайся да нашай рупнасці!
Далучайся, пакуль ё час!
Гэта потым — разбор палётаў
(хто, куды, за каго і з кім?).
Але сёння — час бруднай работы,
нам рабіць яе, маладым.
Хто не можа, той збоч з галоўнай
магістралі, няхай на ёй
застанецца хаця б палова,
ды з халоднаю галавой,
ды з агнём у левай грудзіне, —
той агнішча, каб гартаваць
волю нашу ў рэал-рэжыме,
волю быць і перамагаць!
Не паддайся гнілым разлікам
пераседзець як-небудзь так,
з каментарыякамі пад нікам
пра гламур-марафет-нішчыя.
Кожны рабіць штодня свой выбар,
а што выбраў — з тым і жыць,
леў твой знак ці халодныя рыбы —
неістотна ў пякельным агні.
Напярэдадні паскідаем
з нашых душаў, каркаў і спін
невывосныя цяжар адчаю,
каб улечы ісці на чын!

9 снежня 2010

17 (9)

— Не забывай, — кульнуўшы чарку і вымаючы цыгарэты, прамовіў Корбут, — што літаратура — тая самая вайна, толькі на іншым узроўні. Камусьці выгадна, каб пісьменнікаў на Беларусі было мала, а яшчэ лепш, каб іх увогуле не было. Улоўліваеш сэнс? Таму і не падабаецца многім, што моладзь ідзе ў літаратуру і піша на мове, а не на «велькім і могуць». Таму і... сам ведаеш.

— Так, гэта сумна, — хітнуў галавой Цімашэнка. — Але, Мікіта, я хачу сказаць табе па сакрэце... — разліваючы яшчэ па адной, працягваў ён, — Праз месяц маладым будзе дзе друкавацца, акрамя «Малодасці». Хаця што такое па сутнасці «Малодасць», калі пад рубрыкай «Упершыню» — друкуецца 40-50-гадовы дзядька?

— Цікава-цікава, — прыслу-хаўся Корбут.

— Мы засноўваем часопіс менавіта маладых, даючы магчымасць усім, каго ты сёння бачыў, сказаць сваё слова ў літаратуры. І яшчэ, — дадаў Цімашэнка, — ад цябе я б хацеў якое-небудзь апавяданне ці ўрывак з рамана на першы нумар. Я мяркую ў кожным нумары даваць аднаго-дзвух сталых аўтараў.

— Не пытанне, Косця, — падняў чарку Корбут. — Патэлефануй, калі спатрэбіцца...

Мікіта Корбут зайшоў у пад'езд і наткнуўся на брата, які сядзеў на халоднай лесвічнай прыступцы з цыгарэтай у адной руцэ і з пляшкай піва ў другой. На каленях Вадзіма, нібы ў сядле, была дзяўчына з зялёнымі валасамі. Яна курыла, а Вадзім раскачваў яе на каленях.

Відаць, кампанія добра пагуляла, бо некаторыя, як заўважыў Корбут, нават слова не маглі вымавіць. Вадзім, аднак жа, брата пазнаў, пракрычаў, узняўшы рукі:

— А гэта мой брат!

— Добрай ночы, — цалкам цвяроза прамовіла дзяўчына на Вадзімавых каленях, працягваючы Корбуту руку для знаёмства. — Леся.

— Вельмі прыемна, Леся, — адказаў Корбут. — Я так разумею, вы адзіна з прысутных яшчэ ў стане неяк разважаць, пагэтану я вас папрашу дапамагчы завесці Вадзіма да ложка. Калі вы не супраць, вядома.

Леся зірнула на Руслана, які лавіў апошняе кроплі гарэлкі з перакуленай дагары пляшкі. Краем вока ён заўважыў Лесін позірк і прамовіў:

— Ты можаш рабіць, што хочаш. Гэта не мая справа. Мы аб'ячаем пакінуць гэты раён, калі спадар нам падаруе колькі не шкада на пляшку, за дзесяць хвілін. Згода?

«Яшчэ адзін цвярозы чалавек», — адзначыў Корбут. У словах гэтага валасатага-барадатага хлопца ён пачуў прыхаваную пагрозу. Інакш кажучы, яны адбяруць грошы сілкам. Корбут не баяўся. Але палічыў разумным на гэты раз абысціся без крыві, бо і сам быў на добрым падпітку. А калі хто-небудзь выкліча міліцыю?..

Корбут адлічыў грошы і працягнуў іх Руслану.

— Грошыкі лік любяць, — сквапна пасміхнуўся той, хутка пералічваючы купюры, слонявячы праз раз палец. — О'кей, — павярнуўся да сваіх, стаў

штурхаць усіх, хто паснуў, будзяхчы...

Пакуль старэйшы Корбут выклікаў ліфт, Леся нямоцна пляскала далонямі па шыкае малодшага, каб той не засынаў.

— Мікіта, — праз сілу расплюшчыў вочы Вадзім, — гэтая... дзяўчына... начуе... у нас.

Вочы яго зноў закрыліся, галава звалілася да грудзей.

Ліфт нарэшце прыйшоў. Мікіта перадаў дзяўчыне свае рэчы, падхапіў брата на рукі і зайшоў у ліфт. Леся націснула кнопку патрэбнага паверха. Яна ж адчыняла і дзверы ў кватэру Корбутаў, бо Вадзім без дапамогі не стаяў на нагах. Яна ж разаслала і ложка у Вадзімавым пакоі.

Калі Вадзіма распранулі і паклалі спаць, Мікіта прапанаваў дзяўчыне пайсці на кухню папіць гарбаты.

— Вам на самай справе няма дзе начаваць? — спытаў ён.

— Дзіўнае пытанне, — села на табурэт ля акна Леся, закінула нага за нагу, працягвала: — Я жыву на другім канцы горада, транспарт ноччу не ходзіць, а мае сябры пайшлі бухаць далей — і наўрад ці іх знойдзеш цяпер. Да таго ж на вуліцы зіма, таварыш брат Вадзіма, не ведаю вашага імя.

— Мікіта Міхайлавіч, — сеў насупраць яе Корбут. — Насамрэч пытанне ідыёцкае, — пагадзіўся ён.

— У вас ёсць цыгарэты? — раптам спытала Леся і, калі Корбут працягнуў ёй пачак «Астрылюкс», заўважыла: — Відаць, усе перайшлі на танныя цыгарэты без фільтра. На чым вы эканоміце?

— Прабачце, не зразумеў.

— Ну і не трэба, — усміхнулася Леся. — Не звяртайце ўвагі. Дарэчы, вы зусім не падобныя з братам.

— Я ведаю, — згадзіўся Корбут. — Вадзім падобны на маці. Яна памерла, калі ён нарадзіўся.

— Зразумела, — прамовіла Леся. — Па-мойму, чайнік кіпіць.

...Гарбату яны пілі моўчкі. Леся — без цукру, Корбут — вельмі салодкую. Леся яшчэ раз закурнула і павярнула да акна. Корбут зашумеў вадою з-пад крана, спалосквачы шклянкі.

Наўмысна ён марудзіў выключаць кран. Напор вады і плёска ад наўмысна падстаўленых пад струмень рук раздражнялі Лесю, перашкаджаў думачы аб сваім.

— Ды выключаць вы ваду! — выгукнула яна, шпурнуўшы недакуркам у Корбута, трапіла ў ракавіну. — Даруйце, я не хацела, — апусціла вочы.

— Нічога, — сумна ўсміхнуўся Корбут. — Спаць вы можаце на канапе ў пакоі Вадзіма. Паспел у шафе.

— А вы дзе? — наіўна вырвалася ў Лесі.

— Я — у сваім кабінце. Там таксама канапа. Добрай ночы, — прамовіў Корбут і накіраваўся да сябе.

Леся, не ведаючы, што ёй рабіць, доўга не магла зрушыцца з месца. Яе зацікавіў гэты суперсучасны мужчына, які не задае лішніх пытанняў, але паводзіны яго да таго непрадказальныя, што яна гублялася. Да таго ж, Вадзім падкрэсліваў, што яго брат пісьменнік, а Леся, да свайго сорама, не чытала ніводнай яго кніжкі. Можна, гэта і да лепшага. Яна ж не абавязана чытаць усё, што трапляе на вочы, ці ўсіх, пра каго чула...

— Як вам мой новы ліфон? — раптоўна з'явілася перад ложкам Корбута Леся. З задраным пад горла швэдарам, на сонную зусім не падобная. Не чакаючы адказу, задаволеная сабой, яна скінула швэдар і юркнула да Корбута пад коўдру. Ад нечаканасці, здзіўлення і непаразумення Корбут інстынктыўна адсунуўся да сценкі, ці-то спалохаўшыся, ці-то даючы месца побач дзяўчыне.

— Чаго вы спалохаліся? — прашаптала Леся, намацаўшы яго нагу, але не падсоўваючыся бліжэй.

— Па-мойму, — хрыпла, не валодаючы голасам, прамовіў Корбут, — вы перабольшаеце меру паводзінаў у гэтых спадарыня.

— Прызнайцеся, што вы не гэта хацелі сказаць, — падымалася яна рукою ўверх па назе Корбута.

— Калі ты зараз не пакінеш гэтае памяшканне, я цябе выстаўлю голай за дзверы, у пад'езд, — паволі, але пагрозліва, вымавіў Корбут.

Леся адкінула коўдру, села, звесцішы ногі:

— Добра, добра. Нават пажартаваць нельга...

Хутка дзяўчына зашлёпала па падлозе да ваннай.

— Між іншым, — ужо адтуль пачуўся ёйна голас, — ужо шэсць гадзінаў раніцы.

Корбут не паверыў, бо было яшчэ цёмна, але праз колькі хвілінаў зайграла радыё.

Уставаць не хацелася, хаця звычайна Мікіта Корбут падмаўся разам з радыё, каб пачытаць і напісаць нешта на свежую галаву...

Леся ні ў якім выпадку не адчувала сябе чужой у кватэры Корбутаў, хоць і трапіла сюды ўпершыню — і ніколі не перажывала за свае паводзіны. Яна лічыла, што так і трэба, бо жыла эмацыйнымі імпульсамі...

Леся дакурнула (на халіву яна курыла шмат), прайшла ў пакой, дзе яшчэ зусім нядаўна спаў пісьменнік Корбут, які цяпер плёскаўся ў ваннай ці прымаў душ. Дзіўна... Па ідэі, з'яўляючыся дзяўчынай малодшага брата, яна больш ведала пра старэйшага. Не так ужо і шмат, калі падумаць, але дастаткова, каб легчы з ім у ложка. Жарт. На самай справе Леся — вельмі добрая, прыгожая і цнатлівая дзяўчына. Таксама жарт.

Непрыбраная канапа са змятай падушкай і скамканай коўдрай, што нагадвала зменшаныя ўшматкоў Альпы, яшчэ захоўвала цяпло мужчыны. Можна, не трэба было прыбіраць пасцель, але Леся любіла ўпарадкаванасць. Упарадкаванасць гаварыла за чалавека і адказвала за яго.

Леся ўзбіла рукамі падушку, прысела, азіраючыся вакол. Яна адчула сябе не ў кватэры з нармальнымі пакоямі і ўмовамі для жыцця, а ў адным з аддзелаў бібліятэкі. Сапраўдную бібліятэку яна наведвала рэдка, але гэта не азначала, што не любіла чытаць. Леся чытала, і вельмі шмат, у асноўным раманы Дзюма, Скота, Купера, Сіці, Шэльдана, але гэта было ў іншым жыцці...

Насупраць яе ўзвышалася магучым сцэлам Геракла кніжная шафа-сценка, і імёны аўтараў кніг, што знаходзіліся ў ёй, яна прамаўляла, як вершы, бо ніколі не чула пра іх: Бадлер, Рэмбо, Апалінэр, Стэндал, Бавуар,

Сартр, Зюскінд, Керуак, Кундэра, Амаду, Бёлль, Кафка, Хакслі, Пруст, Каргасар, Саган...

На паліцах, побач з кнігамі, стаялі фотакарткі, на якія Леся спачатку не звярнула ўвагі, бо не ўбачыла ніводнага знаёмага твара. Яна пальцамі, як некалі ў дзяцінстве палкай па жалезным плоце, з незразумелай захопленасцю праводзіла па тоўстых тамах. Яна раней не магла ўявіць, што столькі кніг (!) могуць належаць аднаму чалавеку. Гэта ж якім ён павінен быць разумным!..

Ля балкона месціўся тэлевізар на жалезнай падстаўцы ў выглядзе нагі ці лапы. Ля балкона, насупраць тэлевізара, знаходзіўся і стол, завалены спісанымі аркушамі паперы, пад якімі, як з-пад снегу — колы аўтамабіляў, выглядалі кругленькія ножкі-бачкі пішучай машыны.

Леся ўзяла адну старонку, але нічога не магла разабраць з напісанага. Пачырк у пісьменніка быў дзярмовы, што парадавала дзяўчыну, бо ейны заняў бы першае месца па прыгажосці почыркіў, калі б існаваў такі конкурс.

На два фатэлы, што стаялі па-абапал стала, былі звалены падшыўка «Ліма» за 1978 год (першы фатэль) і стосы капіравальнай паперы розных колераў.

Стол перастаў Лесю цікавіць пасля таго, як яна зразумела, што піша ў мільён разоў прыгажэй за Корбута, і яе зацікавілі фотакарткі з кніжнай рэценкі. Спачатку Леся толькі разглядала твары і адзенне, пазглядаючы на адным фотаздымку пазнала Корбута, яшчэ маладога, але такога ж барадатага. Ён быў не адзін, а ў кампаніі двух маладых людзей. Як жа дзяўчына здзіўлася, калі ў другім хлопцы разгледзела зорку расійскага кінематографа, душку-гардэмарына Дзіму Харачыяна! Мікіта Корбут спакойна абдымаў яго за плечы, усміхаючыся ў фотааб'ектыў. На другой фотцы Корбут сядзеў за рулём матацыкла, а ў лольцы, з цыгарэтай у роце, — Карачанцаў! Пра акцёраў Леся ведала шмат чаго, і збіралась альбом з іх фотакарткамі. Фантастыка нейкая!

Далей Корбут усё часцей быў у вайсковай форме і з аўтаматам у коле сяброў, на брані БТРа, ля верталёта, а вунь — паранены, у бальніцы, з кветкамі і сябрамі...

З суседняга пакоя пачуўся грукат падаючага цела, затым брыдка лаянка і хуткае шлёпанне босых ног да прыбіральні, пасля спецыфічны гук, што нараджаецца ў горле чалавека, калі яго ванітуе.

Леся зморшчыла носік, як далікатная кошачка.

Корбут усміхнуўся, калі яго брат зазірнуў у кабінет у забруджанай майцы, з ускудлачанымі валасамі і невідучым позіркам.

— Мікіта, мяне няма дома, — прамовіў ён; Лесю, відаць, і не заўважыў, і пашлёпаў да сябе.

— Як мне надакучылі п'яныя пысы, калі б вы толькі ведалі! — выдала дзяўчына.

— Мне таксама, — падтрымаў Корбут. — Радуе толькі тое, што нехта трымае мяне п'янага, пагэтану крыўды адно на 50 працэнтаў. Дарэчы, падсілкавацца не жадаеце? — пацікавіўся.

— Ваш брат адбіў усю ахвоту, — адказала Леся.

— А я, на шчасце, — расмяяўся Корбут, — магу есці ў любых

абставінах. Хадземце на кухню, складзецца мне кампанія...

За колькі хвілінаў Корбут прыгатаваў яешню — любімую страву, хаця яйкі з'яўляліся дэфіцытам, як некалі соль. У крамы іх прывозілі ўдзень, а чарга выстройвалася яшчэ з трох гадзінаў раніцы.

— Вы вельмі смачна гатуеце, — не прымушала больш сябе ўгаворваць Леся і ў спешцы апякла язык.

— Не спяшайся, — ласкава прамовіў Корбут, любуючыся, як дзяўчына колькі разоў дзьмухае, астуджаючы кавалачкі яешні, затым аспярожна іх перажоўваючы. Леся была падобная цяпер на звычайнае галоднае дзіця. У каторы раз Корбут пашкадаваў, што ў яго няма дачкі.

— У вас столькі кніг, — сказала, каб не маўчаць, дзяўчына. — Вы, мабыць, усе іх і прачыталі?

— Далёка не ўсе, — усміхнуўся Корбут, — але большую частку.

— Добра вам. Я таксама хацела б мець столькі кніг і чытаць... Я, ведаеце, у дзяцінстве, гэта мне мама расказвала, на пытанне, кім хачу стаць, калі вырасту, адказала — чытачом. Уяўляеце? Усе здзіўліліся. Пачалі тлумачыць, што такой прафесіі не існуе, а я стаяла на сваім: буду чытачом і кропка.

Зазваніў тэлефон.

Гэта быў Цімашэнка. І ён заўважыў Корбута пад'ехаць да Дома літаратара.

— Леся, — кінуў Корбут дзяўчыне, — ты пакуль можаш выбраць сабе кнігі.

— Якая Леся! — абурэўся ў трубку Цімашэнка. — Ты чуў, што я сказаў?

— Ды гэта я не табе, — усміхнуўся Корбут. — Што ў цябе здарылася?

— Не тэлефонная размова, Мікіта, — адказаў Цімашэнка, — але вельмі важная. Мне патрэбна твая дапамога, неадкладна.

— Добра, не панікуй. Калі да цябе прыехаць?

— Як мага хутчэй.

— Зараз, ці што?

— Лепей было б, калі зараз.

— Добра, чакай, — Корбут паклаў слухаўку і прайшоў у кабінет, да Лесі. — Ну, выбрала?

— Ой, разумеюце... — разгублена вымавіла яна. — Тут столькі шмат усяго...

— Тады я сам табе выберу, — сказаў Корбут. Колькі секунд ён, мружачы вочы, углядаўся ў назвы кніг, пасля выпягнуў дзве. — Як наконт гэтых? — падаў ёй. — Гэта былі «Лаліта» Набокава і «Выбранае» Франсуазы Саган. — Пачнем з лёгкай класікі? — падміргнуў.

— Можна, — падміргнула Леся ў адказ.

На пытанне, ці застанеца яна ў кватэры, бо Корбут сыходзіў па справах, Леся адказала, што ёй таксама трэба збегчы.

Яны выйшлі разам. Корбут правёў дзяўчыну да аўтобуса прыпынку. Праз хвіліну прыйшоў транспарт.

— Ну, — усміхнуўся Корбут, — ты ведаеш, дзе я жыву. Заходзь. — А не прагоніце? — загадкава ўсміхнулася Леся.

— Не, — усміхнуўся і Корбут.

...Леся доўга думала, ці пачалаваць яго на развітанне, ці не, і шафёр аўтобуса ўжо, мабыць, дзверы зачыняў... Дзяўчына падбегла да Мікіты і моцна пачалавала ў шычку, пакінуўшы на ёй след ад губной памады, як аўтограф.

▶ ШУФЛЯДА

ІМКНЕННІ

Сяргей ВЕРАЦІЛА

Жыццё пераваліла за палову, і ўспаміны ўжо можна вымяраць на дзесяцігоддзі.

І чым надалей адсоўваюцца юнацкія гады, тым больш каштоўнымі падаюцца згадкі пра іх. І кожную такую згадку я замілавана пешчу ў душы, нат не спрабуючы дакрануцца да яе бязлітасным скальпелем аналізу, а толькі сэрцам. Бо юнацтва якраз і з'яўляецца ў нашым жыцці эпохай сэрца, калі кожная ідэя падаецца рамантычнай, а рыцарскія ўчынкі запатрабаваныя на кожны дзень. Любая падзея здаецца радыкальнай і канчатковай, дробная крыўда можа быць успрынятая як здрада, а варожасць выбухае з-за неасцярожнага слова. Сяброўства ў тую пару здаецца назаўсёды, вечным, і смерці няма, а калі і ёсць, то яна не наша, а калі мы і памрэм, то гэта абавязкова будзе прыгожа. І каханне нараджаецца з аднаго позірку нібы само па сабе і запаняе значную частку жыцця, а зрэшты, у часы юнацтва і само з'яўляецца жыццём.

Мы пазнаёмліся ў васьмідзясятых, дай Бог памяці якім годзе, і я не бяруся сцвярджаць, што чвэрць стагоддзя тут выступіць у якасці дакладнай лічбы. Мы адразу глянуліся адзін аднаму і адразу знайшлі шмат падабенства. Кожны з нас быў таленавіты і бязмерна захапляўся жыццём у ягоных шматлікіх праявах. Я добра яго памятаю: рослы, за метр дзевяноста, з вялікімі і дужымі рукамі, у якіх жыла неймаверная моц, вочы ягоныя, здавалася, увесь час выпраменьвалі жыццёвае святло, нібыта ў іх перацякла ўся моц ягонага роду і ягонай шацікоўскай зямлі. Валасы не прызнавалі грабяня, яны кудлаціліся як хацелі, і з-за іх

у спалучэнні з ростам ён выдаваў на дрэва, адначасова нагадваючы і клён, і граб. І дух у ягоным целе жыў высокі і імкнуўся яшчэ вышэй. Думкі ягоныя былі чыстыя, учынкі імклівыя і беззаганныя, хоць часам выдавалі на няўклудныя, але гэта без пытанняў можна спісваць на ўзрост. Ён лёгка прысягаў да сябе сяброў, а пра дзяўчат я ўжо і не кажу. Ягоны твар быў настолькі абаяльным, што яго нават можна было назваць прыгожым. У сваім сэрцы ён насіў адвечную і невылечную, нібыта смяротная рана, прагу па ідэале.

А яшчэ ён пісаў вершы. Хаця хто на філфаку не пісаў тады вершаў. І мяркую, што не толькі тады, а і цяпер шмат хто псе паперу, зрок і час. Для яго складанне словаў у радкі было сапраўднай патрэбай, паэзія была для яго тым адсоткам кіслароду, без якога ён папросту б задыхнуўся ў тутэйшым паветры. Ягоная неўтаймаваная натура не жадала мірыцца з агульнапрынятым альбо, лепш сказаць, афіцыйным стаўленнем да свабоды. А ён, здавалася, штохвілінна прагнуў свабоды і быў насамрэч свабодным чалавекам, а быць свабодным пры тым ці іншым ладзе ёсць раскопай, а гэта, як любы від раскошы, можа быць даступна толькі абраным адзінкам і каштуе гэтага нямаля. Колькі людзей прагнула свабоды і колькі засталася зламаных лёсаў і загубленых жыццяў на гэтым шляху да халодных вышыняў. А ён шукаў свабоду ва ўсім, і сапраўды цяжка было ўявіць тую галіну чалавечай дзейнасці, куды б не палягалі ягоныя інтарэсы. То ён кідаўся ў спорт, а пры ягоных фізічных дадзеных спорт даваўся яму лёгка і неўзабаве пераставаў яго цікавіць, то ён збіраўся вучыць якіясь замежныя мовы. А то ён раптам запальваўся ідэяй спасцігнуць усе навукі, і тады на нейкі час асядаў у бібліятэцы за тоўстымі кнігамі...

Ён сядзе за тоўстымі тамы, і ягонымі сяброўкамі рабіліся то гісто-

рыя, то філасофія, на некаторы час адсоўваючы ўбок сябровак жывых. Тады шмат каму з нас падавалася, што толькі кнігі здатныя адказаць на вечныя і балючыя пытанні пра жыццё і смерць.

А было яшчэ адхланне і палачныя размоваў, якія мы тады называлі спрэчкамі. Адны па чыталках з падручнікамі зараблялі сабе беспраблемныя сесіі. Іншыя пілі віно і нават умудраліся ладзіць нападзівольныя вечарынікі па пакойчыках. А былі яшчэ душы апантаныя, я б сказаў, творчым неспакоем. Усе яны шукалі і звычайна знаходзілі такіх жа апантаных творчым неспакоем. І вось яны сыходзіліся ці то ў паэтаўных глыбінях калідораў, ці то проста ў чым пакоі, дзе былі не супраць паслухаць мясцовых арагараў і паэтаў; хоць якая, а забаўка ў даволі аднастайным існаванні, і пачыналіся размовы. О, гэта былі грандыёзныя бітвы, дзе сыходзіліся не на жыццё, а на смерць сапраўдныя тытаны розуму і духу, і тады ставіліся сусветныя праблемы і тут жа лёгка вырашаліся, тут узніклі і тут жа рассыпаліся самыя дзёрзкія тэорыі, тут нават самыя смелыя словы не падаваліся такімі ўжо смелымі, і самыя прагрэсіўныя ідэі выглядалі калі не на рэтраградныя, то хаця б на кансерватыўныя. Але не адны толькі знаўцы тэорыі і майстры спрэчак сыходзіліся на гэтыя аждаранічныя спрэчкі, зразумела, бывалі там і факультэцкія паэты. А той-сёй з іх чытаў свае вершы, насмельваў-

ся далёка не кожны, бо крытыка магла быць проста знішчальнай. Ды і не ўсе з прагматычных там вершаў маглі быць надрукаванымі з абсалютна розных прычынаў: адны з-за іх відавочнай слабасці, як звычайна называюць вершы невялікай мастацкай вартасці, а іншыя з-за таго, што не супадалі з афіцыйнай ідэалогіяй у асноўным з-за «эстэтычных рознагалоссяў».

У вершах майго сябра, як і ў шмат каго з іншых, не было абіякавага дысідэнцтва, а толькі неўтаймаваная прага да свабоды, што выражалася і ў разнавольнасці радка, і ў своеасаблівасцях мовы, і ў нестандартнасці вобразаў, але майго сябра і без гэтага нельга было назваць стандартным. І калі даходзіла ягоная чарга чытаць вершы, то ён неяк па-асабліва галаву, ягоныя вочы пачыналі агнець яшчэ больш і высокі голас паміж заканнем і захлынаннем прымушаў забываць пра хібы. Нібыта Хлебнікаў ажыў і прышоў на нашу зямлю, каб зноў агалошваць свае цямяныя прароцтвы, дзе птушыны гоман пераклікаўся з чалавечым спевам, а звыклыя словы выглядалі, мякка кажучы, недарэчнымі. І неяк само па сабе думалася: глухая ноч, вогнішча, расфарбаваныя твары і калматы шаман-правадыр камлае пра пакутлівыя вандроўкі душы. А яшчэ думалася пра нож. Нават не прыгадаю чаму...

Свае вершы ён складаў па-расійску, можа быць, ад таго,

што вырас ён хоць і ў правінцыйным, але не маленькім горадзе, у Шацілках, якія на той час пераўтварыліся ў Светлагорск. А можа, яму падавалася, што шлях у сусветную культуру пралягае для нас праз расійскую мову, і, можа, збольшага гэта і было праўдай. А ці мала хто з нас не выпрабавваў свае літаратцкія здольнасці праз расійскую мову. І ў той ужо амаль ці не легендарны час і Зянон, і Караткевіч кожны па-свойму засявалі глебу беларушчыны, і першыя парасткі, няхай яшчэ і кволья, рунелі ў маладых, адчыненых і трапяткіх душах. У розных гэта было па-рознаму і дало розны плён, які ўжо потым некаторыя назавуць другім Адраджэннем. Тады па інтэрнэце і пакоях хадзілі і «Гісторыя» Ластоўскага, і «Геаграфія» Смоліча, і скандальна-знакаміты рэфэрат Бембеля. І пакрысе нараджалася адчуванне, што твая Радзіма не ад Калінінграда да Уладзіслава, а ад Буга да Сажа, а самыя дапытлівыя ведалі, што гэта яшчэ і Вільня, і Беласток, і Смаленск. І з вуснаў у вусны перадаваліся звесткі пра закатаваную ў трыццатыя гады нацыю і пра залаты час нашае мовы, культуры і гісторыі, пра эпоху нашых вялікіх князёў і асветнікаў, пра што амаль заўсёды маўчалі нашы падручнікі.

І мой сябра, таксама падхоплены гэтым хай яшчэ і не агульным уздымам, аддаў сваёй Радзіме кавалачак сваёй увнёслай душы. Шэсць вершаў...

...Пакрысе адплываў час, ва ўсіх з'яўлялася сваё жыццё, адны звязы распадаліся, іншыя ствараліся нанова. Сціралася памяць пра былое, бо новае ўрываўся ва ўсе поры жыцця, і вось ужо ці не пятнаццаць гадоў я не маю аніякіх звестак пра майго сябра, хоць і спадзяюся, што ў яго ўсё добра. Перада мною гэтыя вершы, што захаваліся цудам, бо прапала, знікла, растушчылася шмат чаго іншага важнага, балочага, дарагога і ўжо зусім незваротнага... І калі раптам твае вочы якім цудам натрапіць на гэтую публікацыю, то хай яна паслужыць табе прывітаннем.

Уладзімір ТАМАШКОЎ

Да Бога

Ты даў жыццё таму, хто не ведае, дзеля чаго яно дадзена і што з ім рабіць.

Скажы мне:

*што мяне чакае,
Нап'юся глэкатам крыніц?
Ці трэба*

тое, што шукаю

Таму, хто заўтра ляжа ніц?

Скажы мне:

буду ці не буду

Я здзірванельным языком

Казачь пра тое,

што забуду,

Як смачна спаць

пад ручніком.

Скажы мне:

шчасце ці няшчасце?

Скажы мне:

неба ці зямля

*Таму, хто так не хоча ўпасці,
Не бачачы свайго ралля.*

Навошта ноч, скажы, ад Бога?

Навошта дзень, скажы яму.

Навошта мне мая знямога?

Жыццё навошта,

і каму?

Імкненні

(слабога чалавека)

Імкнуся йсці —

куды не бачу.

Імкнуся дыхаць —

няма чым.

Імкнуся плакаць —

і не плачу,

Бо плакаць мне

няма па чым.

Смяяцца мушу —

быць шчаслівым,

Не бачыць шчасця

мне навек.

Так і жыць,

як цень маўклівы,

Не ведаю —

ці чалавек...

Што дзень —

то новыя імкненні.

Імкнуся спраўдзіць

гэты час,

І ў палымным абурэнні

Гляджуся ў твар

свайх абраз.

Забыву — імкненнем дзе пачатак.

Ці будзе ім калі канец?

Дзе ж тут не ўспомніць без аглядак,

Чый ты мудрасці вянец?

Да шчасця

Уноч

што нарадзіўшы з цэлам жаданні

Дала ім рух

у нябачнасці спатолі

дзе стомленыя зоркі шукаюць выйсця

з нябеснага палону

у ноч!

што дыхае вечнасці клубамі

і цешыцца расхрыстанай свабодай

не маючы як саўладаць з сабою...

Блукаю пацалункамі слянымі па целе

што будзіць прагу да шукання

сваёго першароднасцю зямно

І слодыччу жывога датыкнення стварае свет

і будучыню духа

што ў слове

знаходзіць водгук і трыванне

І поўнячыся прагай нявольнай

да вуснаў дакранаюся чуллівых

знайшоўшы выток спрадвечнай еднасці

стварыўшай чалавека.

Бяскрылы Ікар

(Сон)

А можа мне ўсё здаецца

Што пройдзе мой тужлівы сон

Што да чаго душа імкнецца

ўжо не палон, так, не палон...

А можа шлях будзе зорны

Зор не кранаючы рукою

А можа мой удзел пакарны?

І досыць цешыцца маной!..

А трэба з галавой пахілай

Мне сунуцца аж да знямо

А можа я чужой магілы

*Пераступіць хачу парог?!
Пачуй: завуць ужо званы*

Бо нас няма!

ёсць толькі сны...

І крылам не ўтрымаць

З труны паўсталага Ікара

Ці немагчыма крыла ма?

Камень

Адвек шкрабуся супраць плыні

Упарта змагаючыся з ёй

Толькі думаю

Што знішчаю яе мрояй

Бо цалкам залежу ад яе

Вартасць змагага

Зваротна прапарцыянальна

Моцы ворага

Знаходжу ў сабе невядомыя дасюль сілы:

— Хвала плыні

Якая хоча мяне знішчыць!

Але ж куды я імкнуся?

Хіба не сляпота імкнучца да таго

Што насылае перашкоды

Гэтаму імкненню...

Можа таму яно і ёсць?!

Што ж ёсць рух і сэнс

Альбо яно самамэта?

▶ АПАВЯДАННЕ

ГНОМІКІ

Кузьма ВЯСЁЛЫ

Набліжаліся выбары. Ва ўсе дзяржаўныя ўстановы Халуёўскага раёна ў экстраным рэжыме завозілі партреты любімага Кіраўніка, каб народ не зблытаў свайго збавіцеля і героя з апазіцыйнымі злыднямі, якія не паважалі вусатых дзядзькаў і не гулялі ў шахматы. Але Ён і без таго пачуваў сябе непераможным — па тэлебачанні штодзень ненавязліва вучылі, як правільна галасаваць. Асабліва роля ў гэтай кампаніі адводзілася СМІ. Не стаялі ў баку ад важных палітычных падзей і сацыяльна актыўныя пісьменнікі.

Невыпадкова начальнік інфармацыйнага аддзела райвыканкама Аляксандр Корч прызначыў у сябе пазачарговую планёрку для рэдактараў мясцовай прэсы, а ў тутэйшым ДOME надзённых задач — сход творчай інтэлігенцыі (членаў Саюза пісьменнікаў), на які меўся завітаць нават яго абласны старшыня, вядомы прэзіт-інтэлектуал, генерал у адстаўцы Мікалай Хамяк.

***

— Таварышчы рэдактары, — пачаў планёрку Корч, які ў мінулым быў лётчыкам. — Перад намі стаіць важная задача: «Перамагчы!». Мы на парозе эпахальнай падзеі, якую неабходна не толькі ўсебакова асвятляць у друку, але і асэнсоўваць у маштабах Сусвету. Я ўважліва сачу за нашымі газетамі...

У кабінете загоена бегалі вочкамі і дружна пацелі два рэдактары. Ігар Дрозд узначалываў «раёнку» «Вясёлая Халуёўшчына», з дзяцінства марыў пайсці на пенсію і нічога не рабіць і ўвесь час ціха чакаў, калі за ім прыйдуць. Пісаць ён не ўмеў, палову жыцця прасядзеў у аргадзеле райвыканкама, соўгаючы паперу на шэфляды і пераносячы з кабінета ў кабінет паперы. Трапіў пад скарачэнне — і пайшоў рэдактарам. Апошнім часам Корч быў ім дужа незадаволены: няўхільна падаў тыраж, а Дрозд баяўся яго паднімаць, каб абы чаго не выйшла. Спіна мокрая, пульс страшэнны... Адна думка: «Не забыць і не пераблытаць задачы кіраўніцтва, а то...».

Другі рэдактар — Кныраслаў Пойла — узначалываў гарадскую газету «Халуёва сёння». Каб не баяцца ўсяго, як Дрозд, які капітальна пасадзіў на гэтым сэрца і нервы, Кныраслаў Пятровіч штодзённа налягаў на гарэлку. У кабінете на сцяне побач з графікам дзятурстваў па газеце вісеў спецыяльны графік па ўжыванні спіртных напой: калі, колькі, ад чаго і ад каго...

Пільныя ветэраны сачылі за гэтым і нястомна інфармавалі райвыканкам: «...рэдактар пастаянна і страшэнна п'яны, у алкагольным бяспамяцтве туляецца ў адных трусах па ДOME надзённых задач, публікуе толькі сабуртэльнікаў...». Але ніхто на гнёўныя скаргі пакуль не рэагаваў — хутка выбары. Нягледзячы на тое, што на стале Карча ляжаў чарговы

стос ананімак (гэткі кампрамаст на перспектыву), Пойла добра зарэкамендаваў сябе ў папярэдніх інфармацыйных баях...

— Аналіз апошніх нумароў газет паказвае, — працягваў Корч, — што вы ў цэлым правільна разумееце задачы сучаснасці і кіруючую ролю Самога ў чудаўным жыцці народа. Аднак палітычныя акцэнтны варта ўзмацніць, наблізіць да электарата, паказаць, што ў раёне на ўздыме эканоміка, а загады зверху выконваюцца і перавыконваюцца. Будуюцца стратэгічныя аб'екты: сажалка для веславання, лядовая ферма... Вялікая шкода — п'янства. Дарэчы, ці адсочваюць журналісты выкананне Дырэктывы на месцах, а-а? Нешта не бачу актуальных публікацый...

«Так-так-так, — заёрзаў Пойла, — улез, як у лес».

— Пр-р-р алкалагізм... аклагалізм... — бубнеў рэдактар, махроўчы ад хвалявання, — м-м-м п-п-пшам д-дужа многа, бо яго і сыпырды ў нас ш-шмат... Аб-бяцаю п-пісаць яшчэ шырэй і глыбей... Тэма — невычпрн... невыпрэнч... не-вы-чэрп-ная... У-ух...

«Цьфу! — уздыхнуў Пойла, — каб выпіць, было б спакайней...»

— А ў нас, — з гонарам адзначыў Дрозд, — ёсць штомесечная тэматычная старонка «Дзяржаўная дыяганаль», прысвечаная адмоўным фактам нашага чудаўнага і беззаганнага жыцця. Мая газета заўсёды ў лідарах па новых інфармацыйных тэхналогіях. Зараз на колер пераходзім, на 62 паласы. Пішам цікава, жыва і займальна. Справаздачы ў 40-старонкавых спецыяльных, новыя тэхналогіі надояў і прывесцаў у дэталю і схемах з парадмамі акадэмікаў, навукоўцаў вываз гною на палеткі, выступленні начальнікаў і адабральныя водгукі на іх... Каб чыталася весела!

— Дык нездарма ж ваша газета называецца «Вясёлай Халуёўшчынай», — падрэсліў Корч. — Трэба адпавядаць, трымаць высокую марку...

— Імкнёмся, Аляксандр Іванавіч! Учора завезлі партреты, дык развесілі дзе толькі змаглі: у кабінетах, калідорах, туалетах, падвале, ліфце... У майм кабінете ажно чатыры на кожнай сцяне! Усё роўна лішнія засталіся. Каб не прападалі дарэмна, дамоў узяў, на дачу... У гаспадарцы спатрэбіцца...

— Правільна! — важна адзначыў Корч. — Яны яшчэ нікому не пашкодзілі. Закажу дадатковую партыю. Бачу: ажыятаж страшэнны. Там ацэняць такую работу! План па партрэтах мы даўно перавыканалі. Няхай у суседніх раёнах локці кусаюць ад зайздрасці і нашай стараннасці. Наперадзе — сацыяльны стандарт па шахматах і шайбах. Спорту — усё!

Корч ставіў бясконцыя задачы:

— І надалей шырока адлюстроўваць барацьбу з бюракратызмам, штотыдзень здаваць у аддзел справаздачу аб гэтым змаганні на 120 старонках. Патрабуе вялікай увагі прынчып «адных дзвярэй», каб народ ведаў, адкуль хутка выходзіць ад начальства,

каб не замінаць яму ў напружанай барацьбе з бюракратызмам. Аперацыя «Чыстыя рукі» скіравана на гігіенічны воблік механізатараў. Як бачыце, задач многа, а вы адны. Не забывайце і пра ідэалогію, бо які вецер, такая і яна. Уважліва сачыце за цэнтральнымі метэазводкамі. І апошняе. Павышаная ўвага да мясцовых пісьменнікаў. Яны — ідэалагічныя рупары сістэмы. Друкаваць і ўсяляк падтрымліваць! Большасць літкардаў працуюць у нашых газетах. Пісаць яны добра ўмеюць. Ого-го-го!

Пасля планёркі Корч з палёгкай каўтнуў каньячку і пшасліва-ружовашчоці пайшоў на нараду да старшыні райвыканкама, напываючы па дарозе любімы матыўчык «Толькі ў палётах жывуць самалёты...».

***

У актавай зале мясцовага Дома надзённых задач было шумна. Збіраліся члены раённага аддзялення Саюза пісьменнікаў. Усе як на падбор — стандартны метр сорака, каб нідзе не вытыркаліся. Гномікі. 40 штук. Іх старшыней быў вядомы літаратар «ад сахі і плуга» Анатоль Гладкі, аўтар нашумелай пенталогіі «Мухамор». Кожны імкнуўся паціснуць руку мэтра і прызнацца ў любові да яго «жыватворнай і шматграннай творчасці», як пісала аўтарытэтная газета «Вясёлая Халуёўшчына».

Ад славутага рэпарцёра-нарысіста Міколы Клопікава моцна смярдзела: ён рэдка мыўся і не зважаў на жоўтыя, да каляняў, плямы на шырокіх штоніках. Калегі па літцэху называлі яго чалавекам-радыё, бо той пастаянна нешта бубнеў — пра надоі, цялушак, шпіёнаў, якія (яму здавалася) нястомна за ім сачылі... — Чытаў-чытаў, Анатоль Кузьміч, вашу новую лірычную аповесць «Гумава баба». Гэта шэдэўр! Кхе-кхе-кхе... Умеце ж пісаць, каб вас трах-цібідох... Дагэтуль нейкі ўзбуджаны хаджу...

— Дзякуй, — чырванее ад радасці і патаемнага гонару Гладкі. — Усё з натуры. Неўміручы сацрэалізм, так сказаць...

Паэт бурапеннага жанру Уладзь Жарабцоў (па мянушцы Валодзька Гарманіст) ужо расцягваў свой інструмент, намагаючыся агучыць чарговую паэму пра калгасных старшынь «Адміралы гнаявых кучак».

Ветэран раённай журналістыкі Жорж Упыровіч, размяняўшы сёмы дзясятка, адчуў раптоўна творчае трымценне і неадкладна ўступіў у шэрагі Саюза, пасля

чаго з яго паперла чыстая і цнатлівая паэзія...

Калі ўсе нарэшце сабраліся і сцішыліся, слова ўзяў Гладкі:

— Хачу вас усіх шчыра парадаваць: па выніках мінулага года мы перавыканалі прагнознавы паказчык па вершарадках у сем разоў...

Гучныя апладысменты.

— Улічыўшы важнасць напісанага нам, старшыня райвыканкама вырашыў выдаткаваць грошы...

Гучныя апладысменты.

— ... на выданне штомесечнага 5000-старонкавага альманаха «Творы — Радзіме!», куды ўвойдуць адмысловыя публікацыі раённыя творцаў. Каб нас паважалі яшчэ больш!

Доўгія, працяглыя апладысменты. (Сівелы сакратар аддзялення Пятро Сыч моўчкі сядзеў у кутку залы і старанна занатоўваў, хто колькі апладыраваў.)

— Ёсць прапанова! — ускочыў Жарабцоў. — Прысвяціць шаноўнаму старшыні па вершы і змясціць паэтычнай падборкай у спецыяльным нумары «Вясёлай Халуёўшчыны». У ўжо наклапаў:

*Дзякуй табе за паперу і грошы!
Наш старшыня — хлопец, харошы!
Буду заўсёды пісаць я пра вас,
А такжа пра лепшы
ў раёне калгас!*

Зала ўстала і гарача заапладызірвала, падтрымаўшы своечасовую і правільную прапанову.

Вячаслаў Бурбалкін, інспектар па кадрах аддзялення, нават прэзентаваў Жарабцову ў знак глыбокай падзякі свой юбілейны (саракавы!) трылер-блакбастар «Калабок у ботах».

Жорж Упыровіч, не губляючы марна часу, паказаў усім пасведчанне інваліда Хірасімы і ні з таго ні з с'яго пачаў дэкламаваць верш:

*Ты чакала мяне ў стажку,
На духмяным, квяцістым лужку.
Я аблазіў стагі па чарзе —
Вільі, падлы, захраслі ў назе!*

— Якая рамантыка! — ускрыкнуў Жарабцоў. — Але ў мяне лепш!

*Я некалі вылез з палескіх карчоў,
Дагэтуль кіпіць
маладзецкая кроў.*

*Паэзія — сіла мая і любоў!
Кахаць цябе ўсюды заўсёды
гатоў!*

— «Сексуальны монстр» называецца. Праўда, хораша? — кіпеў

Жарабцоў. — Так працаваў над ім — ажно руку паламаў. Два тыдні ў гіпсе прахадзіў...

З-за стала ўстаў Гладкі:

— Таварышчы пісацелі, адну хвілінку! У вас яшчэ будзе час пачытаць адзін аднаму свае высокамастацкія творы. Да нас меўся прыехаць сусветна вядомы прэзіт, кіраўнік нашага прафесійнага Саюза. На жаль, ён затрымаўся ў Кембрыджыйскім біяграфічным цэнтры... Вось тэлеграма. На правах старшыні агучу паветку сходу. Як вядома, зусім нядаўна стартавала абласная кампанія «Мода на вусы». Бярэм прыклад. Вусы пісацеля павінны быць не карацішчыя. У каго яны не растуць — прыклеівайце. Я не пужаю вас, але папярэджваю: да выбараў кожны пісацель далжон хадзіць з вусамі!

— Згодзен! — важна адзначыў Бурбалкін, пагладжваючы вусікі. — Без вусоў зусім не пішацца...

Пісьменнікі, пабраўшы лінейкі, пачалі актыўна вымерваць у сябе вусы, параўноўваючы з ідэалам.

— Вусы і здароўе ідуць побач, — працягваў Гладкі. — Заўтра ў горадзе пройдзе лыжня на прызы генерал-губернатора, а пасляўтра адбудзецца таварыскі матч па шахматах паміж камандай старшыні райвыканкама і творчай інтэлігенцыяй. Вырашана камандзіраваць нас. Гэта гонар. Танцюю... цьфу... удзельнічаюць усе!..

***

З газеты «Вясёлая Халуёўшчына»: «...пасля таварыскага матчу паміж камандай «Гномікі» і «Дыяганаль» увесь райвыканкамаўскі апарат трапіў на балынічныя ложка, пацяраўшы параженне з лікам 398:0. Фаварытам гульні стаў вядомы паэт-байкапісец Лявон Шпак. Неўзабаве каманда пад яго кіраўніцтвам сустрэнецца з камандай Губернатара. Вернай дарогай ідзеце, пісьменнікі-шахматысты! Не падкачайце!».

***

З газеты «Халуёва сёння»: «Мы ў чарговы раз атрымалі элегантную і яшчэ больш агулушальную перамогу на выбарах. Па афіцыйным падліках, за Светлую будучыню аддалі галасы звыш 120 працэнтаў насельніцтва. Нават пахавальныя ўрны на могілках былі перапоўнены бюлетэнямі. Народная любоў — непрадказальная. Так трымаць! Толькі наперад! Да новых агулушальных перамог!».

▶ ВЕРШЫ

З КНІГІ «НА ВЕЧАР»

Ян ЛЕАНЧУК

Ішлі мы дарогамі
пра якія помніць ніхто не будзе
матылькі не пацвердзяць праўду
а лета тады лашчылася нам да ног
здзіўленых неверагодна

а цяпер калі боль датыкаецца долу
ідзем да абяцанага ўскрайку жыцця
цягнем ногі
слепнем як лямпна пакінутая на сталі
толькі б яшчэ адзін крок
абы ціша
нам заплавіла воскам вочы

ідзем
забываючы свае імёны

і толькі неба дыхае цяжка
і час прыстае
у здзіве

але ідзем яшчэ
валачэм ногі
і спапялёнае сэрца
зямлі слугуе

***

вяртаюся
а там цісне кашулька
цацкі змоўкшыя і збалелыя
адарваныя рукі лялек
пакалечаныя калыскі
і алавяны жаўнерык-дззерцір
зарыўся ў зямлю

сасніць перамогу над смерцю
нават птушкі
асалавела завіслыя на небакраі

не падаюць голасу

вяртаюся ў сны
яшчэ не паблякшыя
у іх бацькі маладосці самоту ашукваюць
датыкаючыся далонямі

не выдаюць гукаў радасці
дрэвы яшчэ бялістыя
і рака не знесла святаянскія пажаданні
а пчала не ўзяла нектар
закамянелы ў цукры

фатаграфія паблытала фарбы
жыццяпісу
і смерці

***

вясна набліжаецца
рукі здранцвелі ад холоду
клямкі
майго дому

***

не ведаў
што ўчора чытаў у вачах
бы з лемантара
прагнозы сэрца

кавенька сёння і імгла ўчора

***

шукаючы цяпло далоням
пад сподам знаходзіў ношку жадыбы
і згарэлае сэрца

і так міналі дні і ночы

свет на фотавыявах

Ян ЛЕАНЧУК

прэзентаваў жыццё
у набрынялых біцэпсах
грудзях сіліконавых
уздыхах
пакрытых ружай світанняў

а далоні нецярпліва
шукалі яшчэ зямлі
не бясплоднай
і азалелай

абрынутыя ў бяссонне
на ўскрайку свету
а можа на краі ложка
і лістка паперы
спачывалі

***

мая Сцяна Плачу
скамянела ад болю

ці пачую
твой голас...

***

у пустых прыгоршчах
скалечаны
каляровы абломак
мараў

***

ужо не запытаюся ў мамы
пра аблічча легіянера
пакінутае на старым фотаздымку
у беластоцкім атэлье Салавейчыка

дакранаюся вачэй зацягнутых павалокай

пасыталіся вусы дзеда
і парэшткі нафталіну
з бяллага здымку

на пытанні
няма адказу

***

словы што крынічылі з жыл
не маюць гемаглабіну
ані хларафілу

застыглыя
чакаюць прытулку

***

калі-небудзь забракуе слоў
вершы будуць мінаць мяне
у маўчанні

ці буду памятаць
што кахаў
шукаючы сваю дарогу

***

перад тым як Тваё дыханне
замкне мае вусны
і сны адпльвуць у маёй крыві
дай мне сілы каб зрокам сваім
атуліць усё што не здолела сэрца

пакінь Божа тое чаго не падараваў
маёй Басі калі ад неба мяне
хацела адвесці
сноў далёкія галасы над лугамі цішы
вясновыя надзеі як першы пацалунак

маім сынам дазволь каб верш сардэчны
на парогах іх хат
пільнаваў жыццёвья ўцехі

а потым на небасхіле
разнасцеж невялікую брамку
у сады зялёныя вечнай любові

а сябрам калі ў крыві маёй
адчулі тое што сталася запеветам сноў
дай Божа каб адтуль
цяплом сваіх сэрцаў
адагрэлі мае азяблыя і скрушныя рукі

Пераклад з польскай мовы Юрка ГОЛУБ

Фота В.Кавалева

▶ АНКЕТА

«ПРАЎДЗІВЫЯ МАЙСТРЫ-АШУКАНЦЫ»

Уладзімір СІУЧЫКАЎ

Юлія Ц. ад імя рэдкалегіі альманаха для неакадэмічных адукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання і дапушчанага Міністэрствам адукацыі Беларускага калегіюму «Паміж» папрасіла адказаць на іхнюю анкету. Доўга падступаўся, адкладаў, а потым напісаў за вечар, а на другі набраў на кампутары дый падрэдагаваў, адаслаў па электроннай пошце.

1. Якая кніжка ў Вас удзяцінстве была самай любімай?

Першыя тры гады правучыўся ў Жодзінскай школе-інтарнаце і не скажу, што чытанне тым часам заўсёды прыносіла асалоду. Нават у трэцякласніка па спіне часам прабягаў халадок перад здачай чарговае кнігі ў інтэрнатаўскую бібліятэку: строгія бібліятэкаркі не толькі правяралі, ці ацалела кніжка, але й задавалі пытанні, каб праверыць, ці папраўдзе ўсё прачытана.

Калі стаў школьнікам мой малодшы брат, дык маці перавяла мяне ў сярэднюю школу №3, у будынку якой працуе цяпер адзіная ў краіне жаночая (хаця дакладней было б называць яе ўсё ж дзявочай?) гімназія. З таго часу колькі дзён перад вакацыямі чакаў, бо надыхлоўваліся і спісы абавязковай да прачытання літаратуры, а наіўна верылася, што кнігі тыя — самыя лепшыя, самыя цікавыя. Але, здаецца, паспяў прачытаць нашатай больш, таму, можа, і праз гэты мушу на сідзі акулеры яшчэ з пятага класа. Зразумела, аддаваў належнае купанню і рыбалцы на Плісе, гульні на леспасадцы пры чыгунцы. Але ж вабілі ўрачэстасцю і стэлажы дзіцячай бібліятэкі, між якіх таямніча і спагадна парыпвалі маснічыны. Была ў тым пэўная наканаванасць і святасць. Можа, праз тое, што мясцілася бібліятэка ў былым доме святара, настаўніка жодзінскай Міхайлаўскай царквы айца Яўгена Зубовіча, які хрысціў і мяне...

А з кніг, не сказаць каб самых любімых, а хутчэй з тых, што ўразілі і запамніліся, як цэльныя творы, назаву «Рабінзона Круза» Даніэля Дэфо (страшэнна шкадаваў небараку, які пражыў на выспе на самоце дваццаць восем гадоў!) і «Падарожжы Гулівера» Джанатана Свіфта. Праўда, куды пазней, ужо студэнтам-філолагам дазнаўся, што былі тое «дарослыя» творы, але скарачаны і адаптаваны для дзяцей! Ну і казкі, казкі братоў Грым і казкі самотнага дацкага выдумшчыка Ханса Крыстыяна Андэрсэна!

Мабыць, найперш праз беларускія народныя казкі прыйшоў і да беларускага прыгожага пісьменства. А найскравей запамніліся льнкоўскія «Міколкапаравоз» (відаць, праз тое, што быў галоўны герой, як і я, сынам чыгуначнікаў) дый маўраўскія «Палескія рабінзоны» (верагод-

на таму, што разам з сябрукамі ладзіў я зямлянкі дый буданы, катаўся на лодках і нават спрабаваў зашпудзіць рачулку Паджодзінку)...

2. Што натхніла Вас на пераклад менавіта гэтага(-ых) твора(-аў)?

Калі маюцца на ўвазе пераклады ў кнізе «Качка-дзівачка. Польская паэзія дзеціам: выбраныя старонкі з паэты XIX — пачатку XXI ст.», дык напачатку было не натхненне, а вытворчая неабходнасць. У выдавецкай справе нярэдка вельмі шчытна пераплятаюцца творчыя і вытворчыя моманты. Так было і тым разам. Укладальніца і перакладчыца Інэса К. да апошняга не здавала рукапіс, а калі рэдактары пабачылі прапанаванае да друку, дык жажнуліся, тым болей што яна катэгарычна адмовілася штосьці правіць і дапрацоўваць <...>

Таму ў выпадку з вершамі з «Качкі-дзівачкі» натхнілі абставіны і тэрміны. Гэта быў выпадак, калі, як кажа адзін мой аднагодка-празаік, проста неабходна было ўперціся пузам у стальніцу і давесці рукапіс да ладу.

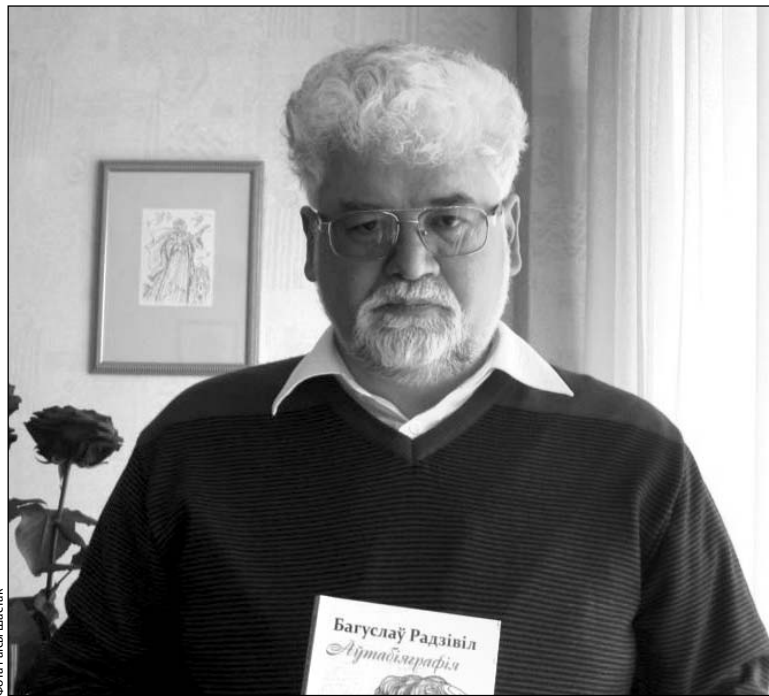
3. З чым Вы звязваеце сучасную тэндэнцыю з'яўлення цэлага шэрагу беларускіх перакладаў дзіцячай літаратуры?

Згадайма, што пасля сталінскага тэрору і ваеннага ліхалецця пісьменніцка Саюз налічваў менш за паўсотню сяброў і далёка не кожны з іх займаўся перакладамі. Нацыі спатрэбілася не адно дзесяцігоддзе, каб выгадаваць перакладчыцкія кадры. А сталася гэта магчымым дзякуючы намаганням выкладчыкаў айчынных універсітэтаў і маскоўскіх Вышэйшых літаратурных курсаў, секцыі перакладу і літаратурных сувязей Саюза беларускіх пісьменнікаў, літаратурных суполак «Вавілон», «Тутэйшыя» і іншых, а таксама майстроў-практыкаў і выдавецкіх рэдактараў.

Сёння, дзякуючы набытым незалежнасці і суверэнітэту Беларусі, маладыя людзі могуць вучыцца не толькі ў ВДУ былога СССР, але і ў далёкіх краінах. Некаторыя з іх валодаюць некалькімі, а ў тым ліку і досыць экзатычнымі мовамі, жывуць за мяжою, непасрэдна кантактуюць з тамтэйшымі літаратурамі. Многія самі сталі бацькамі і хочучы, каб лепшыя ўзоры сусветнай літаратуры прыходзілі да іхніх дзяцей без мовы-пасярэдніцы, каб гадаваліся іхнія дзеці ў сваім нацыянальным менталітэце.

І яшчэ адна акалічнасць. Нам пашэнціла, што на Беларусі працуюць некалькі амбасадараў, якія па-сапраўднаму прапагандуюць свае мовы, літаратуры і культуры. Я абсалютна перакананы, што калі б не трыванне і высілкі Пасла Швецыі Стэфана Эрыксана, дык і сёння не былі б збеларушаныя «Карлсан-з-даху» і «Піпі Доўгаяпанчоха» Астрыд Ліндгрэн.

4. Ці трэба ў некаторай ступені «здзяціннець», каб перакласці або напісаць дзіцячы твор?

Олег Ракош Шыстак

Мімаволі прыгадваецца эсэ Андрэя Вазнясенскага «Мне чатырнаццаць лет» пра Барыса Пастарнака. У ім сцвярджаецца, што і сталы, уганараваны Нобелеўскай прэміяй паэт пачуваўся чатырнаццацігадовым хлапчуком, які не стамляўся рабіць адкрыцці і дзівіцца свету. І наадварот, была адваротная канстанта: не менш тонкі лірык Іван Бунін ужо ў юнацтве быў мудры і абазнаны, нібыта саракагадовы мужчына.

Не трэба літаратару «здзяцінневаць», бо нават само слова гэты гучыць некарэктна, як сінонім выразу «ўпадаць у мараз». Трэба заставацца самім сабою. Куды ўжо, да прыкладу, было здзяцінневаць Аркадзію Гайдара, які напісаў аповець «Р.В.С.» у дваццаць два гады?!

5. Ці ўплывае дзіцячая літаратура на свет дарослых і наадварот? Калі так, то якім чынам?

Натуральна, што ўплывае, і самімі разнастайнымі шляхамі.

Разам з так званымі дзіцячымі творами дзеці сталюць, становяцца падлеткамі, а потым юнакамі і, нарэшце, дарослымі. А хто найчасцей чытае дзятве першыя кніжкі, як ні бабулі з дзядулі?

Дарослыя пішуць і перакладаюць для дзяцей, а нярэдка выступаюць і цэнзарамі — у арыгінальнай версіі літаратурнай казкі «Чырвоны Каптурок» французша Шарля Перо ўнучка несла сваёй бабулі не толькі піражкі і масла, але і бутэльку чырвонага вінца! Тыя ж дарослыя дагэтуль не парупіліся выправіць даўнія недарэчнасці ў перакладзе: дапытлівае дзіця мусіць запытацца, як Папялушка здолела таньчыць у крышталёвых пантофліках, чаму яны не пабіліся ці не скрыжавалі ёй ногі?! У старафранцузскім тэксе, паводле заўвагі майго даўняга сябра-перакладчыка і выдаўца Зміцера Коласа, хутчэй за ўсё было падобнае па гучанні (ці напісанні?) слова са значэннем не «крышталёвыя», а «аздобленыя вавёрчыным футрам» пантофлікі.

Дый увогуле трэба было б казаць пра літаратуру дзеціам і пра літаратуру пра дзяцей, па магчымасці размяжоўваць іх. Амаль што ва ўсіх рэчах Джэрома

Дэйвіда Сэлінджэра ёсць героі-дзеці, але ці дзеціам адрасаваныя яны?

З пытаннямі размежавання і з не менш складанымі за яго давляюцца сутыкнуща, калі прыйшоў я пасля ўніверсітэта працаваць у часопіс для дзяцей і падлеткаў «Бязрозка», а таксама калі здаваў у выдавецтва дзіцячай літаратуры «Юнацтва» рукапіс сваёй першай кніжкі «Гульня ў тастамант» <...>.

6. Якія творы (дзіцячыя), на Вашу думку, яшчэ неабходна перакласці на беларускую мову?

За часамі савецкай імперыі віталіся найперш ідэалагічная і выхаваўчая ролі твораў, кнігі павінны былі рыхтаваць да змагання за камуністычныя ідэалы. Эстэтычныя, мастацкія якасці нярэдка ігнараваліся. Дабрабытам, выгодамі і неверагоднымі тыражамі заахвочваліся найперш айчынныя і замежныя літаратары, творы якіх адпавядалі пэўным канонам. Да прыкладу, у бяскрыўднай, здавалася б, казачцы Джані Радары «Прыгоды Чыпаліна» ўсё было вытрымана як след: багатыя (Апельсіны, Мандарыны, Памідор...) выстаўляліся злымі і кепскімі, а бедныя (Чыпаліна-Цыбуліна, Радэска...) — добрымі і кемлівым пераможцамі.

Таму, нягледзячы на тое, што багаж перакладаў на беларускую мову робіцца ўсё больш важным, супакойвацца нам не выпадае. Тым болей, што ў арганізацыйна-метадычным плане мы дагэтуль не маем таго, што мелі, скажам, грузіны яшчэ напачатку васьмідзясятых гадоў мінулага стагоддзя. Яшчэ тады там працавала Галоўная рэдакцыйная калегія па літаратурных сувязях і мастацкім перакладзе, толькі ў штатце якой налічвалася амаль 200 (!) чалавек, а таксама кафедра літаратурнага народаў СССР і мастацкага перакладу Тбіліскага ўніверсітэта.

Але я не стаў бы называць, рэкамендаваць да перакладу канкрэтныя мастацкія творы. Куды важней, на маю думку, было б дбаць пра энцыклапедыі, слоўнікі, даведнікі, катэхізісы, дапаможнікі, кампедыумы і іншую літаратуру non-fiction, а ў тым ліку і перакладную.

7. Якой традыцыяй перакладу (чысты пераклад або адаптацыя) Вы кіраваліся і чаму? Якое Ваша агульнае стаўленне да гэтых традыцый, іх моцныя і слабыя бакі?

Нават калі перакладаеш верш ці невялікую навелу і лічыш, што гэты чысты пераклад, некаторыя рэчы, мажліва неаўважныя, цягнуць у бок адаптацыі. Таму сказаў бы так: няма ні аднаго ні другога ў стэртыльным выглядзе, усё вырашаюць прапорцыі. А іх, бывае, спрабуюць дыктаваць рэдакцыя або выдавецтва, але найчасцей падказвае сам твор, а таксама мастакоўскі густ і вопыт перакладчыка. Перастваральніцтва творца вырашае, да прыкладу, што спрасіць, далікатна пераклазаць у тэксе, а дзе спатрэбіцца дадатковыя тлумачэнні, каментары, гістарычныя або этнаграфічныя даведкі.

Пра гэтыя і падобныя аспекты раскажыце і мне, яшчэ студэнту, Вячаслаў Пятровіч Рагойша ў сваіх лекцыях і ў навуковым гуртку перакладу і літаратурных узаемасувязей. А многім практычным хітрыкам, версіфікатарскім прыёмам падвучыў Алесь Разанаў падчас працы над двухтомнай «Анталогіяй грузінскай паэзіі». Неадзінную дапамогу аказаў выдавецкі рэдактар, выдатнейшы стыліст Валянцін Рабкевіч, калі перакладаў я раман «Закон вечнасці» Надара Думбадзе. Удзячны таксама Ванкарэму Нікіфаровічу і Сяргею Панізьніку за падказкі па перакладах, якія рыхтаваў для альманахаў «Ветразь» і «Братэрства», а Вячаславу Адамчыку за праўкі, якія часам рабіў ён у перакладзеным мною для часопіса «Бязрозка».

Лічыцца, што па сіле таленту, асабліва ў паэзіі, тлумач не павінен сасупаць аўтару, але я перакананы, што многім грузінскім паэтам пашанцавала, што перакладаў (і адаптаваў!) іх такія віртуозы, як Барыс Пастарнак і Мікалай Забалоцкі.

А ўвогуле літаратурная практыка даводзіць: адаптацыя бывае настолькі глыбокай, што ад аўтара мала што застаецца. Але, як гэта ні парадкальна, нярэдка на карысць аўтару. У якасці доказу гэтай тэзы прапаную перачытаць некаторыя Барадулінскія перастварэнні.

P.S. Калі выйшаў чарговы выпуск альманаха, Юлія званіла і выбачалася, што ідэя з анкетаю не прайшла, і запэўнівала, што размесціць напісанае па яе замове на сайце часопіса перакладной літаратуры «ПрайдзіСвет», які абвясчаў: «Ці ёсць большы ПрайдзіСвет, чымся перакладчык? Большы махляр і круцель, крутасвет і штучар? Ён, як праўдзівы майстар-ашуканец, падмяняе чужое сваім, а сам хаваецца ў цянні. Але мы любім гэтыя махлярствы і марым, што наступным разам ён так нас надурьць, што мы й не прыкмецім падману».

Але чамусьці не маю жадання падпісвацца пад гэтым гарэзлівым маніфэстам, а тым болей звацца «праўдзівым майстрам-ашуканцам».

КРЫТЫКА

22 (14)

▶ РЭЦЭНЗІЯ

ЛЮДЗЯМ НА ДАБРО

Мікола МІШЧАНЧУК

(Мікола Сянкевіч. Незваротны шлях. — Брэст: Альтэрнатыва, 2012. — 220 с.)

Чытаю не першую кніжку берасцейскага пісьменніка Міколы Сянкевіча і кожны раз пераконваюся ў пасталенні яго таленту — і мастака, і педагога.

З густам аформленае выданне выпушчана мясцовым, берасцейскім, выдавецтвам. Невялікі тыраж (99 асобнікаў), афсетная папера, на вокладцы пад парывамі ветру-часу хінуцца долу дрэвы. Гэта — мы, людзі. Відаць, доўга думаў аўтар і над назваю кнігі, і над яе афармленнем. І пра агульны і асабісты чалавечы лёс — рух наперад, наасустрэчу ветру, абставінам, праз іх пераадоленне.

Такім ведаю ўжо амаль два дзясяткі гадоў аўтара апавесці «У аперацыйным блоку холадна», рознажанравых твораў, мініяцюра, пададзеных у зборніку паводле тэматычна-зместавага характару ў рубрыках «Вачыма настаўніка», «Жыццё, яго вялікасць...» і «Не толькі жартам». Усе творы пра сякнуты клопатам пра чалавека і чалавечнасць, «адкрыты» для працягу свядомасцю чытача. Як да прыкладу, невялікая мініяцюра «Часовае і вечнае»: «Дзіця вёскі, іншы раз думаю, а што калі б вываліць зямлю ад кубічных метраў бетону, каменю і мармуру. Яна, што сотні і тысячы гадоў была падобна чалавеку з завязанымі вачыма, ці абудзілася б, ці вярнулася б да жыцця?.. Што вырасла б на месцы касцёлаў, цэркваў і сінагог? А на месцы пірамід, палацаў тыранаў, турэмных муроў?.. Зарунела б жыта ці адпомсціла б карміцелька блёктам і дзікімі каноплямі?..»

Проза М. Сянкевіча выдае ў ім спакойны знешне і экспрэсіўны

ўнутрана тэмперамент, заклапочанасць маральным станам чалавецтва. Прычым палітра падобнай заклапочанасці надзвычай шырокая, але асноўная на ёй фарба, яе, калі можна так сказаць, дамінантны штрых — абарона дзяцей, дзяцінства, увага да іх духоўных перажыванняў, іх унутранага свету. Вось дзеці знаёмяцца з вясковым гультаём — для іх непазнанай і незразумелай істотай. Спачатку нічога дзіўнага ў ім не заўважаюць («на першы погляд гультай нічым не адрозніваўся ад звычайных людзей: ні жывата, які б дрыжэў, як кісель, ні далоняў-падушак»... Але затым у свядомасці дзіцяці спрацоўвае параўнальны аналіз: гэты чалавек быў вышэй сярэдняга росту, меў «разгорнутыя плечы» (выдатная мастацкая дэталь!), на галаве — капялюш, пад ім — не загарэлы твар (яшчэ адна дэталь), а сяляне-працаўнікі былі «дачасна пасівелья», з загарэлымі тварамі. І касы ў гультая была «нейкая малаватая, як неспраўдная», і на сенакос ехаў ён не да сонца, а калі яно ўжо высока ўзнялося. Вывад

аўтара мініяцюры «Гультай» лаканічны, просты, разлічаны «на вырост» чытацкай думкі: «Добра выхоўвала, цяпер разумею, сваіх дзяцей палеская вёска».

Вясковай педагогіцы, непрыкметнай і шчырай, прысвечана мініяцюра «Заступніца». Пра бабулю, якая абараняе ўнукаў-жэўжыкаў перад строгім дзедам, бярэ віну на сябе за правінак (дурэччы, пабілі любімы кубак старога): «То ж гэта я, дзеду, зусім ніякая стала, — апраўдваецца бабуля. — Выцірала стол, зачала пасудзіну — вось табе і маеш». Лагоднай усмешкай, нейкім мяккім святлом асветлены дзеянні, падзеі, героі і апавесці, і мініяцюра аўтара. І ў стварэнні падобнай аўры яму вернай памочніцай становіцца родная мова. Звернем увагу на тое, як гаворыць вясковая жанчына: тут і зварот «дзеду», і ідыёмы (не вясковы чалавек так не скажа): «зусім ніякая стала», «вось табе і маеш».

Талент М. Сянкевіча пераважае на лірычны. Ды часта лірызм пераплятаецца са шкадаваннем, з інтэлігентнай ды важкай усмеш-

кай. Што і назіраем мы ў мініяцюры «Антракт і кантракт» — пра настаўніцу, якая, ніколі не сумняваючыся, дала дзецям заданне чытаць апавяданне Якуба Коласа «Антракт» (замест «Кантракт»). Вядома, ніхто яго не знайшоў у кніжцы, сама ўрокадаўца выкруцілася і з гэтай экстрэмальнай сітуацыі: «Дрэнна шукалі... Ды што з вамі зробіць». Але ж да гэтага з такім імпэтам глумачыла «доўбням» і выдатнікам, што антракт — «гэта не што іншае, як перапынак паміж часткамі тэатральнай пастаноўкі...».

Сказаць папраўдзе, пасля таго, як пакінулі нас сам-насам з пераходным (пераломным) часам Іван Мележ, Васіль Быкаў, Янка Сіпакоў, Іван Шамякін, Янка Брыль, засумавалі мы па гуманістычнай, выкананай у лірычнай манеры і рэалістычным стылі новай прозе. М. Сянкевіч працуе ў ключы класікаў, шануе пакінутыя ім традыцыі псіхалагічна паглыбленага пісьма. З кожнай жыццёвай сітуацыі героі пісьменніка і сам пісьменнік, дзе ў «адкрытай» форме (апавяданні «Нара», «Была ў мяне шапка» «Неяк яно будзе»), а часцей — у прыхаванай, «ускоснай», з адкрытым фіналам (мініяцюры з цыклаў «Жыццё, яго вялікасць...» і «Не толькі жартам») даводзіць думку пра «нестандартнасць», шматграннасць чалавечай існасці. Часцей гэта адбываецца як бы падсвядома, быццам само сабою, напаўсентыментальна ці нападужартоўна.

У многіх творах М. Сянкевіча апавяданне вольна, нязмушана вядзецца ад імя «Я-суб'екта». У мініяцюры «Лічбы на сэрцы» побытавая сцэнка (здача бялізны ў пральню, дзе не памяняўся інтэр'ер) нарошчываецца нашай свядомасцю да гуманістычнай споведзі пра сціпласць («не дажыў да мяккага крэсла», таму пінжакі «ўвесць час выцerty на адным і тым жа месцы»), пра назіральнасць і кемлівасць нашага народа (мужчыны шасцізначныя біркі на рэчах называюць «лічбамі на сэрцы»), пра перасячэнне шляхоў малазнаёмых людзей.

Падтэкставасць ратуе педагогічныя творы М. Сянкевіча ад навязлівага дыдактызму (падкрэслі!) пры выдавочнай прысутнасці ў іх аўтарскага я.

Аповесць «У аперацыйным блоку холадна» — пра вечнае каханне, якое, часта зацягае ў героях, крынічыць, пераліваецца адценнямі смутку, горычы, расчаравання і... радасці. Аўтар не прээндуе на шырокае эпічнае разгортванне падзей, абмяжоўваецца вертыкальным зрэзам любоўнага трохкутніка, сямейна-бытавых падзей. Выкладчыку ВНУ Сямёну Кавалю не папчасціла з абранняй Таццянай, якая стала маці дзвюх дзяцей, але не прытулілася да мужа, беспадстаўна раўнавала. Так паступова Сёмачка ператварыўся ў «паразіта» і «паскуду». Каб не дзеці, сямейны саюз даўно б распаўся. Але... «любоў ратуе свет». Так і тут: светлае каханне да Веранікі спыніла героя ад духоўнай дэградацыі, акрыліла яго, паклікала да актыўнага жыцця. Сталі яшчэ больш бліжэй і дзеці, якія ў канцы апавесці з прачытанага дзеяння бацькі даведліся пра перанесены ім пакуты і радасці. Аўтарскі аповед мяжуецца з ліставаннем, якое дапамагае глыбей раскрыць чалавечыя характары. М. Сянкевіч па-майстэрску валодае дыялогавай формай пісьма. Як і ў творах малой формы, спрацоўвае падтэкст, крынічыць чыстая беларуская мова. «Чудны ты, Сёмачка. Ты ж зморшыся», — прамаўляе маці да сына. «Крыўда ўтаймавалася», «маўчанне доўжылася», «перахрысціў на адыход», «прабачаўся за турботы» — апісваюцца паводзіны героя твора падчас сустрэчы са святаром. «Узяла ліст паперы. Слезы з вачэй плучаём, а я ў слупок стаўлю «плюс» і «мінус». Апошніх больш... Прабач за почырк. Дрыжыць рука, нават пад коўдрай не магу як след сагрэцца. У аперацыйным блоку холадна...» — піша каханаму ліст з балніцы Вераніка...

Мікола Сянкевіч выдаў цікавую кніжку «на добрую навуку» ўсім, каму хочацца жыць светла, адкрыта, па-чалавечы.

▶ ВОДГУК

СМАК ВІТАМІНУ СМЕХУ

Мікола МІЦКОВІЧ

Яшчэ да прачытання гэтай даволі ёмістая кніжка ў блакітным пераплёце заварожвае назваю: «Цудадзейны вітамін» (Васіль Жуковіч. — Мінск: «Кнігазбор», 2011).

Змушае звярнуць увагу, вабіць загаловам гэтае, што пад загаловам:

*Існуе, скажу вам смела,
Асаблівы вітамін,
Мо на цэлым свеце белым
Слаўны ён такі адзін.
Знікне кісленькая міна,
Стрэс не з'явіцца і ў сне
Ад жывога вітаміну
Пад вядомай назвай — смех.*

Зборнік сатыры і гумару складаецца з двух раздзелаў. Першы — «Смяццка, каб не гараваць». У

ім творы, заснаваныя ў большасці на заганых у норавах і ўчынках людзей і на негатывных момантах рэчаіснасці. Другі раздзел — «Давайце, творцы, жартаваць». Яго склалі ўражання паэта ад прачытання многіх сучасных беларускіх вершатароў. Улоўліваючы і гумарыстычна ўтрыруючы тое, што характарызуе стыль знакамітых і менш вядомых аўтараў, В. Жуковіч па-майстэрску праяўляе сябе як дасціпны вастраслоў (напрыклад — у пародыі «Закахалася... у лася» на адзін з вершаў Зінаіды Дудзюк).

Але не толькі «навуковая веселосць» вылучае зборнік. Кранае перш за ўсё надзеяннасць, грамадзянская скіраванасць першага раздзела. Вершы В. Жуковіча вырастаюць з самога жыцця, ацэнка якога сёння не адназначная. Для паэта найпершае — шчырасць і сумленнасць, пратэст супраць двурэшніцтва і няпраўды. Аўтар лічыць сваім абавязкам моваю паэзіі адлюстраваць праблемы людзей абкрадзеных, пакрыўджа-

ных чыноўнікамі-бюракратамі і крывадушамі ва ўсіх сферах жыцця. Паэт думае глыбока, яго іронія зусім не супадае з «зацверджаным» уяўленнем пра сучасную Беларусь: «Жыццё сучаснае ёсць кірмаш, дзе капіталычак — не міраж...». Утварыліся вышэйшыя і ніжэйшыя ўзроўні дабрабыту, сквапнасць прывяла грамадства да абясцэньвання нормаў маралі. І ўсё гэта — у глыбінях не толькі фінансавых эканамічнага, але і сацыяльнага крызісу, у праблемах выйсця з яго і пошуку будучыні наогул.

Іранічна апісваючы няўдалыя спробы беларускага рубля ўтрымацца на хвалі зменаў у фінансавым моры, В. Жуковіч «вуснамі» грыўні папярэджае еўравалюту:

*Ты ішчасця з ім ніякага не злепіш,
адно, глядзі, інфляцыю падчэпіш.*

Яшчэ вастрэйшае драматычнае становішча нашай валюты ў вершы «Сорам беларускага рубля». Эпітэты «хіль», «нетры-

валы», «бедны, бледны», «пераляканы», «цень маскальскага рубля», узмоцненыя дзеясловамі «ўпаў», «ляжыць», «дрыжыць», падкрэсліваюць безнадзейнасць сітуацыі.

А што ж грамадства? Узнікае такое адчуванне, што «тутэйшы люд» упаў у летаргію сацыяльнай інерцыі. В. Жуковіч сродкамі паэзіі спрабуе вывесці яго з такога стану. Назвы многіх сатырычных вершаў сведчаць самі за сябе: «Пакзаха», «Біць альбо не быць!..», «Мясцовая цемрашалка», «Пракаўбасы і прамовы», «Варацілава віла» і шэраг іншых. У іх больш горкай праўды, чым гумару і сатыры:

*Глянцце, людцы мае,
Чый жа, чый халоп там
Беларусь прадае
Не ў розніцу — оптам.*

У іроніях В. Жуковіча паяднае асабістае і агульнае, трывога і боль, трагедыя чалавека і народа, часу. Яны агаляюць нашу гартную рэчаіснасць: «Цяжка бачыць, Божа мой, зверу ў чалавеку». Не менш (калі не больш) небяспечны чалавек «з рабскім пачуццём», які думае чужымі мазгамі, чалавек без веры. «Мяс-

цовае цемрашалка» не падзяляе любові сына да беларускага слова, грозіць: «Ну ж і дабяруся я да вашай школы!». Ён няўцяям, усё роўна, што, страціўшы веру ў родную мову, культуру, гістарычную памяць, многія беларусы страцілі сваё аблічча.

Іранічна фіксуячы звыклостэрэатыпныя дзеянні бюракратычнай сістэмы з характэрным для яе фанфарным мажорам, паэт рашуча і катэгарычна ставіцца да «падхалімаў», «верхаглядаў», «халуёў» ды іншага зброду: «Дакуль на нашых карках ім сядзець, дакуль мы будзем іх цяпець...».

Вершы В. Жуковіча абуджаюць пачуцці, здольныя фарміраваць адмоўныя, абуральныя адносіны да хлусліўцаў і казнакрадаў, да людскіх слабасцей. Калі «ёсць на свеце душы сляпыя, подлыя, глухія, даваць пілолі часта мушу — такая ўжо мая стыхія». Такое крэда паэта. Чарга выказацца і самарэалізавацца — за тымі, хто штодзень сутыкаецца з жыццёвымі нягодамі. Ці змогуць яны падняцца над уласнай інфантыльнасцю, пераплаціцца ў грамадзянскую патрыятычную супольнасць? Толькі на гэтым шляху закладзены шанцы на поспех заўтрашняга дня.

▶ ЛЕКТОРЫЙ

«ГАРАВАТКА» КАСТУСЯ АКУЛЫ

Іван ЛЕПЕШАЎ,
доктар філалагічных навук

Сярод прэзіакаў беларускай эміграцыі Кастусь Акула — найбольш таленавіты і вядомы пісьменнік. Нарадзіўся ён (Алесь Качан) 16 кастрычніка 1925 года ў заходнебеларускай вёсцы Верацеі на Глыбоччыне (цяпер Докшыцкі раён). Бацькі мелі 16 гектараў ворнай зямлі і васьмёра дзяцей.

Алесь вучыўся ў польскай пачатковай школе, а пасля ў савецкай дзесяцігоддзі. У часе нямецкай акупацыі скончыў у Глыбокім шасцімесячныя настаўніцкія курсы і нядоўгі час настаўнічаў. Пасля вучыўся ў восьмым (апошнім) класе Віленскай беларускай гімназіі. Увосень 1943 года ў Мінску трапіў у нямецкую аблаву і адсядзеў 4 месяцы ў турме і канцлагеры на Камароўцы. У чэрвені 1944-га паступіў у Мінскую школу камандзіраў Беларускай краёвай абароны, а праз некалькі тыдняў разам з гэтай школай пакінуў Мінск. У жніўні перайшоў да французскіх партызанаў, а ў снежні ў Італіі ўступіў у Другі польскі корпус Брытанскай 8-ай арміі. Удзельнічаў у баях з гітлераўцамі на Апенінскім паўвостраве, узнагароджаны англііскім медалём «За вайну» і залатою Зоркай Італіі. Пасля вайны да красавіка 1946 года вучыўся ў англійскай школе падхарунжых танкавых войскаў, затым служыў у Італіі, а ў чэрвені 1947-га выехаў у Канаду. Там працаваў на ферме, зарабляў на жыццё ў прамысловых кампаніях.

Жывучы ў Таронта, актыўна ўдзельнічаў у беларускай грамадскай працы. Рэдагаваў штомесячную газету «Беларускі эмігрант», а пасля часопіс «Зважай», шмат часу аддаў журналістыцы і літаратурнай працы. Апублікаваў у Канадзе раманы «Змагарныя дарогі» (1962), «Заўтра ёсць учора» (1968), «За волю» (1991), зборнік прозы, паэзіі, драматургіі «Усякая ўсячына» (1984), трылогію «Гараватка» (кн. 1, 1965; кн. 2, 1974; кн. 3, 1981).

Улетку 1992 года Кастусь Акула «амаль праз паўстагоддзя вымушанага расстання з Бацькаўшчынай зноў ступіў на родную зямлю» (У. Арлоў), пабываў у радзімых мясцінах, у Полацку, Мінску. Прыязджаў ён у Беларусь і яшчэ неаднойчы. 29 студзеня 2008 года перастала біцца сэрца выдатнага пісьменніка і нязломнага змагара за незалежную Айчыну...

Калі ў Расіі і Украіне выдадзены ўсе ці амаль усе творы іхніх слававітных эмігранцкіх пісьменнікаў і ўведзены як яго адметная і арганічная частка ў агульнанацыянальны кантэкст рускай ці ўкраінскай літаратуры ХХ стагоддзя, то пра нашу краіну гэтага не скажаш. У нас усё не так, як у людзей. З твораў К. Акулы ў нас пабачылі свет толькі «Змагарныя дарогі».

К.Акула на пачатку 40-х гадоў

Гэты дакументальны раман, дзе ў вобразе Сымона Спарыша ўгадваецца сам аўтар, я чытаў у 1994 годзе, а цяпер перачытаў другі раз. Яшчэ большае, незабытае ўражанне засталося ў мяне ад трылогіі «Гараватка». А трапіла яна да мяне зусім выпадкова — ад студэнткі-завочніцы, якая «скачала» кнігу з Інтэрнэту...

У К. Акулы, як вядома з яго ліставання, было чацвёрта дзетка, «пастаянна хворая» жонка. Сам ён працаваў 5 дзён у тыдзень на фабрыцы па 12 гадзін у суткі, а вярнуўшыся дамоў, імкнуўся «напісаць хоць бы адну старонку за дзень».

Суб'ектыўны ж фактар, талент мастака пераадольваў аб'ектыўныя цяжкасці, перашкоды. Пісьменнік рэальна адлюстроўваў у мастацкіх вобразах тое, што бачыў на свае вочы, што перажылі ён, яго бацькі, суседзі. Зыходнымі прынцыпамі яго мастакоўскіх адносін да рэчаіснасці былі шчырасць і праўдзівасць. Майстэрства К. Акулы бачыцца ва ўсім: у вастрыні канфліктаў, напружаным драматызме сюжэта, яркасці характараў і ў мове. У «Гараватцы» кожны эпізод, дэталі, асобныя штрыхі, пейзажны малюнак — усё гэта неабходныя часткі твора. Тут няма нічога лішняга, не звязанага з задачай, якая пранізвае ўсю мастацкую задуму — схіліць чыгача на бок таго ці іншага разумення, той або іншай ацэнкі розных бакоў рэчаіснасці.

У трылогіі сотні персанажаў, і ўсе яны непадобныя адзін на другога сваімі дзеяннямі, паводзінамі і мовай. У цэнтры ж твора — сям'я Бахмачоў (бацька, маці, брат Янука і сам Янук Бахмач — галоўны персанаж трылогіі).

Пра жыццё заходнебеларускага сялянства «за польскім часам», а таксама ў 1939-1944 гады пісалі многія беларускія пісьменнікі. Прыгадаем, напрыклад, раманы Вячаслава Адамчыка «Чужая бацькаўшчына», «Год нулявы»,

«І скажа той, хто народзіцца», «Голас крыві брата твайго». К. Акула ж, у адрозненне ад савецкіх аўтараў, якія пісалі на гэтую ж тэму, «у выяўленні сваіх поглядаў і ацэнкі не быў скаваны нікімі ідэалагічнымі догмамі і цензурнымі перашкодамі» (У. Арлоў).

Назвы кніг трылогіі — сімвалічныя. Першая называецца «Дзярлівая птушка», што выклікае асацыяцыю з польскім гербам — «ожэл бяль». Кніга пачынаецца з апісання, як хлопчык Янук Бахмач пасе статак («хвастоў за пятнаццаць») асідніка пана Лазоўскага. Бацька Янука мае «малаўраджайны клінок зямлі з трох гектараў», які «не выкарміць, не аправе і не абуе». У кнізе дзясяткі розных эпізодаў з жыцця сялянскай Літоўцы. Беднасць, галечка, бяспраўе... Янукову маці застрэліў наглядчык панскага лесу за назірання там гадзі; бацьку, ні ў чым не вінаватага, па наводцы мясцовага злыдня Сабакевіча, арыштавала паліцыя, збіла «чупы не на смерць». Паказана нацыянальная маласявдомасць сялян: «праваслаўная часць беларусаў была для імітатараў-палякаў «рускімі»; і святкі, гэтакім чынам, не называлі каталіцкімі ці праваслаўнымі, але «рускімі» і «польскімі». Канчаецца першая кніга апісаннем, як у пачатку верасня 1939 года «пад саламяныя стрэхі прыляцела вестка, што немцы пачалі ўжо панскую Польшчу дзяўбіць», і як адпраўляюць навабранцаў на ваенную службу.

У першай кнізе, як і ва ўсёй трылогіі, ёсць шэраг вобразаў-сімвалаў, найперш гэта гара Гараватка — узвышша, што ляжыць у ваколіцах вёскі Літоўцы і асацыюецца ў сядомасці аўтара і яго героя Янука з усёй Беларуссю. Яна жыве «ў мясцовых легендах і казках, глыбока ўрасла ў народную гісторыю», яна параднілася з «горам», «гараваць» і «іншымі выводнымі абазначэннямі». Гараватка тры-

мае на сваіх плячах людзьмі празваны Архіпам дуб-волат, аб грудзі якога «разбіваліся вятры і непагадзь цэлых стагоддзяў», які «помніў Баторыя і Івана Грознага, сачыў за шведамі і Напалеонам», чуў галасы паўстанцаў Кастуся Каліноўскага.

Нібы родным братам дуба Архіпа выступае стогадовы дзед Якуб, які быў для вяскоўцаў «такім самым завяршэннем і прыметай, як Архіп для Гараваткі». Стары селянін-гаротнік дзед Якуб у частых размовах з Януком Бахмачом адкрыў яму вочы на гераічную і трагічную мінуўшчыну нашага краю, навучыў задумацца і самому шукаць адказы на надзённыя жыццёвыя пытанні.

Другая кніга трылогіі мае сімвалічную і шматзначную назву — «Закрываўленае сонца». Тут адлюстравана жыццё вяскоўцаў у бальшавіцкім «раі», пад «сонцам Сталінскай канстытуцыі» — з восені 1939-га да лета 1941 года. Вераснёўскім днём «з гасцінца і з лесу, з савецкіх танкаў і аўтамашынаў гучэла, разлівалася па прасторы магутнае слова: вызваленне». «Яно прынесці мела зямлю і волю». Праз некалькі дзён — агульны сход вяскоўцаў у школьным будынку. Бальшавіцкі камісар доўга «гаварыў малазразумелай мовай» пра вызваленне «ад польскага іга», «доблесную рабоча-сялянскую Чырвоную Армію», «мудрага айца ўсіх народаў, велічайшага таварышча Іосіфа Вісарыявіча Сталіна»...

Праўдзіва апісана падрыхтоўка да выбараў «дзіпутатаў у народны сход», што мае адбыцца ў Беластоку. Прысутнічае ў зале і той самы камісар. «Многа каторыя вухам сваім не верылі, ды ніхто супярэчыць не асмеліўся», калі кандыдатамі ў дэпутаты былі названы два «вясковыя злыдні» Шпунт і Сабакевіч, якія цяпер верхаводзілі ў вёсцы. У другой кнізе трылогіі ёсць шмат іншых эпізодаў пра дзеянні «народнай улады»: вялізныя чэргі па хлеб, соль, газу, цукар, перапіс у кожнага гаспадара ўсёй яго маёмасці — зямлі, жывёлы, птушак (каб пасля абкласці падаткам), дэманстрацыя з нагоды гадавіны «Вялікага Кастрычніка», начныя арышты асіднікаў, леснікоў, іншых «ворагаў народа» ды вываз іх у Сібір, беспадстаўны арышт Антося Дзеркача і яго катаванне, закрывцё і разбурэнне рукамі «ваінствуюшчых бязбожнікаў» царквы ды касцёла, прымусовая здача дзяржаве «лішкаў мяса, збожжа, яек, малака, мёду і іншага», раскулачванне багацейшых сялянаў, спроба стварыць калгас імя Чапаева.

У трэцяй кнізе трылогіі апавядаецца пра падзеі перыяду нямецка-савецкай вайны 1941-1944 гадоў. Кніга называецца «Беларусы, вас чакае зямля». Вялізныя, прыгожа аформленыя плакаты пад такім жа загалоўкам бачыў Янук і іншыя вяскоўцы ў мястэчку Гаці, дзе ўжо ўсталёўвалася ўлада немцаў — новых «вызваліцеляў». Янук чуе, як некаторыя месцічкі рэагуюць на фашыстоўскія аб'яцанкі: «— Паглядзі, што унь пішучь: Беларусы, вас чакае зямля. От як! — Ага, чакае. Тры-

метры на паўтара на кожнага!» «Нялюдскасць сваю акупант як бы наўмысна паказваў штодзённа і ўсюды. Жалівае расчараванне «новым парадкам» дыханне адбірае». Карнікі, нібыта за сувязь з савецкімі партызанамі, спалілі вёску Залатуху і ўсіх яе жыхароў. Да сялян даходзілі чуткі, што гітлераўцы «за забойства аднаго немца робяць аблаву і расстрэльваюць па сто саўсім нявінных людзей».

Паказана, як на другім годзе вайны ў Гараваткай пушчы з'явіліся савецкія партызаны, якія ноччу прыходзілі ў вёску, рабавалі сялян, забіралі ўсё, што ім хацелася. А бывала і так, што ў дзённы час у гэтую ж вёску ўступалі ўласаўцы або «нейкая новая расейская фармацыя» пад камандай палкоўніка Гіль-Радзівонава. Пра гэта «нікчэмнае войска» казалі, што яно «рабуе мясцовае насельніцтва і больш гуляе, чымся змагаецца з бальшавіцкімі бандамі».

На старонках кнігі адлюстравана, як пад уплывам усяго бачанага, пад уздзеяннем старэйшых таварышаў, дзеда Якуба, Антося Дзеркача, настаўніка Сабалеўскага і іншых сталее і духоўна расце галоўны персанаж трылогіі Янук Бахмач. Шчыры беларус-падпольшчык Падгайскі аднойчы сказаў яму: «Ты начытаўся многа і нешта пішаш, дык, магчыма, прыдбаў гэту аграмадную цэннасць аб'ектыўнага разважання сам сваімі намаганнямі». Янук пераканаўся, што «немцы, які і палякі ці маскалі, прыйшлі на гэтую пакрыўджаную зямлю як рабаўнікі, новыя паны, махляры, прыгняталнікі». Пасля чатырохмесячнага зняволення ў нямецкай турме і абнадзейлівай, натхняльнай сустрэчы-размовы са старэйшым паплечнікам па духу Падгайскім, ён вяртаецца ў бацькоўскую хату. «Акрылены духам сын» цяпер ведае адказ на пытанне: хто ж мы ёсць? «Ці мы сапраўды «хамы» і парабкі, ніжэйшыя істоты, гной для росту чужынцаў, рабы паслухмяныя без нацыянальнае прошласці, свайго собскага «я», ці, наадварот, мы — стары ў гісторыі, слаўны народ, з вялікай і пакутлівай, цяжка пройдзенай дарогай, са старой і багатай культурай, слаўнымі традыцыямі, але часова чужой брутальнай сілай на калені пастаўленыя, ды не зламаныя яшчэ таму, бо нягледзячы на ўсялякае ліха, годнымі і непакорнымі ў сваіх душах і сэрцах засталіся. Так...»

Няма сумнення, што амаль кожны, хто прачытае гэтую трылогію, калі толькі ён не зачарсцвелы, закарanelы «савок» з каланіяльнымі маганімі, дык таксама знойдзе, як і Янук Бахмач, адказ на пытанне: хто ж мы ёсць?

Кастусь Акула марыў і спадзяваўся, што ягоная «Гараватка», напісаная крывёю сэрца, дойдзе да чыгача на Айчыне. Але пасля выхаду ў 1994 годзе яго «Змагарных дарог» рэзка змянілася ў Беларусі, кажучы словамі Мікіты Зноска, «палітычная сітуацыя». «Гараватка» так і не выдадзена ў нас да сённяшняга дня...

▶ ПОНАЕ

ВЯЛІКАЕ КНЯСТВА ЛЫСАГОРСКАЕ

Аксана СПРЫНЧАН

Завяршэнне

Які пісьменнік з любоўю не пісаў пра мясціны, дзе ён нарадзіўся? Усе. І я ў тым ліку — пра свой трускалкава-касмічны Лунінец. Але ёсць у мяне ўлюбёнае месца, цалкам процілеглае месцу нараджэння, — месца пахавання. Гэта сэрца Вялікага Княства Лысагорскага — Лысай Гара, над якой я хачу, каб развеелі мой прах.

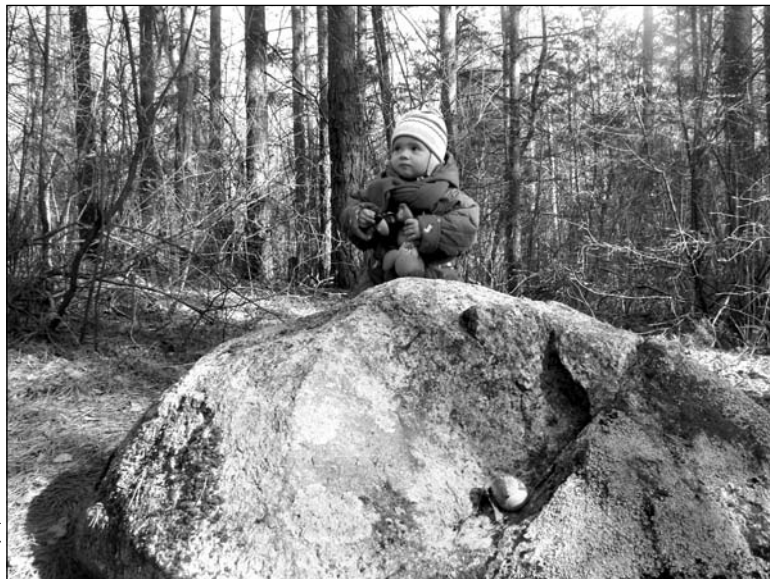
Калі ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» рыхтавалася да друку мая кніга «ЖываЯ», давалася ў тэкспе жыццязісу памяншаць фразу «Жыву паміж Лунінцам і Лысай Гарою, над якой будзе развеены мой прах» на «...Лысай Гарою, якая для мяне вышэйшая за Парнас». Выдаўцы спужаліся «праху», і колькі я не тлумачыла, што не збіраюся паміраць адразу, як выйдзе кніга, ім было так страшна, што пад уплывам гэтага страху я і здалася.

Але месца пахавання змяніць нельга. Яно ўзнікла ў жыцці маёй сям'і з 1972 года, калі дзед набыў лецішча ў Еўдакіі Лось. А ў 83-м да таварыства «Узгор'е-1» далучылася таварыства з маладзейшых пісьменнікаў «Узгор'е-2», у якім атрымаў кавалак зямлі мой бацька.

Энергетычны абмен

Не ў кожнага ёсць свая Гара. Мне пашанцавала. Многія думаюць, што на Лысай Гары няма дрэў, але «лысай» — значыць, светлая, ясная. Пачуўшы гэткае тлумачэнне, сябры, узгадаўшы Медную гару, назвалі мяне Гаспадыняй Лысай Гары. Зразумела, валасатай.

І хай мая Лысай Гара — не самая высокая нават у Беларусі, — да яе Свята і Чысціні вельмі цяжка ўзняцца. Энергетыка ейнай настолькі моцная, што нават паэты, праязікі і драматургі, якія пасяліліся побач, не могуць яе вычарпаць. А можа, існуе і адваротная сувязь: глыбіня творчасці яшчэ болей узвышае Лысую Гару.

Вялікдзень на Лысай Гары

Каляндар агародніка.
Вясна

Прыехала позна, з запалкамі хадзіла на поле глядзець, ці ўзышлі буракі, морква, бабы. Якімі незямнымі выглядалі ў святле запалкі сцяблінкі! Зранку пасадзіла кабачкі ў касмічныя лункі і касмею, што сама ўзышла, перасадзіла. І астры з цяплічных умоваў выкінула ў жорсткую рэальнасць.

Рэальна-мемарыяльны музей

Столькі сапраўдных рэчаў пісьменнікаў, колькі іх ёсць у Вялікім Княстве Лысагорскім, упэўненая, няма нават у Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры. І гэтыя рэчы працягваюць несці жывую памяць пра сваіх уладальнікаў. Так, Сяргей Вераціла на Лысай Гары ходзіць у кашулях Уладзіміра Адамчыка. А Максім Клімковіч для ганаровых гасцей можа вынесці да вогнішча фатэль Максіма Танка, седзячы ў якім народны паэт Беларусі працаваў у Саюзе пісьменнікаў БССР, будучы ягоным старшынёй. У мяне ж на паліцах стаяць часопісы «Польмя», «Малодосць», «Иностранная литература», якія выпісаў Анатоль Вялюгін.

Літаратурнае Прадмесце

Гара Рагнеды

Часта ў мяне пытаюцца: «Гэта тая Лысай Гара, што каля Заслаўя?». «Не, — адказваю я, — гэта тая Лысай Гара, каля якой знаходзіцца Заслаўя». Для кагосьці, магчыма, гэта тая Лысай Гара, якая знаходзіцца блізу Заслаўя. Але гэта пытанне суб'ектыўна-філасофскае. Лысых гор у Беларусі болей за сто, яны, як мяркуюць навукоўцы, звязаныя з сакральнымі дзеямі. На маёй Лысай Гары, упэўненая, знаходзілася паганскае капішча, гарэў зніч, рос дуб, каля якога маліліся, на які чаплялі ахвярныя рушнікі. Пра гэта кажуць і адмысловыя камяні для ахвярапрынашэнняў, і прапрапраўнікі-дубы, і тое, што бліжэйшыя вёскі Малая і Вялікая Валюшчына названыя ў гонар Вялеса — аднаго з галоўных багоў паганскага пантэону нашых продкаў.

Калі Рагнеда зрабіла замах на Уладзіміра, той заслаў яе і сына, які абараніў маці, у Ізяслаўль. У ім Рагнеда жыла ў 986–1000 гадах. У гэтыя часы Лысай Гара была святым месцам для Рагнеды — адной з найвядомых жанчын Беларусі.

З боку старых пісьменніцкіх лецішчаў ёсць і незвычайныя ружанец з камянёў. Магчыма, перш чым узняцца на Лысую Гару, неабходна было памаліцца, дакрануцца да кожнага каменя.

Паганства і хрысціянства за тысячагоддзе з'ядналіся ў душы беларусаў. І цяпер, калі я ў цяжкія хвіліны праходжу спежкамі Лысай Гары і звяртаюся з просьбай аб дапамозе, дык пачынаецца яна так: «Госпадзі, Лысай Гара!»

Дрэвы для закаханых —
няшчасных і шчаслівых

Як ёсць у Лысай Гары гісторыя выгнання Рагнеды, так ёсць і свае легенды каханьня. Прынамсі яшчэ ў 80-я гады, калі мы з прабабай Любоўю збіралі на Лысай Гары грыбы, дык жыхары суседняй вёскі паказалі нам два дрэвы закаханых. Адно няшчасных — на ім нібыта засліўся хлопец, якому не адказала ўзаемнасцю дзяўчына. І сапраўды, гэтая бяроза расце гэтакім чынам, што на ёй зручна павесіцца. А другое — шчаслівых. На гэты дуб, ствол якога на вышыні некалькіх метраў падвой-

ваецца, трэба залезці закаханым, каб ніколі не расставіцца.

Каляндар агародніка.

Лета

Пустазелле запаўняе ўсе пустыя месцы жыцця, а я змагаюся з ім і адначасна радуся, што ёсць непрыручаныя расліны. Ад змагання мяне ратуе дождж, і тады я п'ю каву з празрыстымі кроплямі, і гэта жыццё ідзе, пакуль не скончыцца дождж альбо кава.

Формула шчасця

Пісьменнік, як і кожны іншы чалавек, павінен збудаваць дом, выгадаваць дзяцей і пасадзіць дрэва. У гэтым сэнсе Лысай Гара — месца, дзе ажыццявілася гэтая формула шчасця. Дамы збудаваныя, дрэвы пасаджаныя, дзеці выгадаваныя.

Няма ў Беларусі іншага такога куточка, дзе б расло столькі дрэў, пасаджаных пісьменнікамі — і садовых, і лясных. Лясныя асабліва прыцягваюць: у Івана Навуменкі перад хатай — бяроза, у Анатоля Вяцінскага — дзве яліны, у майго дзёда — дзве лясчынны. А калі ўсё занята, дык пісьменнікі знаходзяць іншае выйсце — саджаюць дрэвы на кавалку зямлі, што вылучаны на бліжэйшым полі пад бульбу. У Сяргея Сыса — хвоі, у Алеся Савіцкага — клён. А ў мяне тры вязы — адзін каля Святога возера, а два на вяршыні Лысай Гары. Яны знітоўваюць мяне з родным Лунінцам, бо, як і я, нарадзіліся на Гагарына, 126. Я звязваю блізкае мне раслінамі і словамі. Ствараю свой раслінна-слоўны арнамент.

Непарадны накід

У Мінску парад, а я сяджу на ганку лецішча тварам да Лысай Гары, на прыступках сонечны кубак з кавай (з яго піла яшчэ мая прабабка Любоўя), часопіс «Малодосць» за 1987 (яго трымаў у руках Анатоль Вялюгін), дзве вялізныя трускалкі (да іх, магчыма, дакраналіся дзівосныя беларускія жабы). Калона мурашоў, што жвава мурашуе ствалом, нагадвае адначасна пра парад і працу.

У падмурку і ў кветніку

Зямля Лысагорская надзвычай камяністая і валуністая, кажуць, тут ледавік спыніўся. Калі толькі атрымалі лецішча, дык асноўная задача была выбраць з зямлі каменне. Гэтым з натхненнем і ўпартасцю займаўся ўсе пісьменнікі. Камяні пайшлі ў падмуркі хатаў, ніводнага на гарадах не было. А пасля прыйшла мода на каменне — з палёў і лясцоў цягалі, каб упрыгожыць свае соткі. І цяпер цягаюць. Адно стала іх цяжка знайсці, дык некаторыя нават набываюць за грошы ў каменнешукальнікаў, каб упрыгожыць свае кветнікі. А іншыя, не паверыце, — крадуць каменне. Можа, думаюць, што скрадзеныя камяні, як і скрадзеныя кветкі, лепей растуць?

«Сказ пра Лысую Гару»

Чаго толькі няма ў беларусаў у двух варыянтах, таму і нядзіўна, што папулярная паэма «Сказ пра Лысую Гару» Францішка Ведзьмака-Лысагорскага, якая з'явілася на пачатку 70-х гадоў, у XXI стагоддзі займела двух аўтараў — Ніла Гілевіча і Міколу Аўрамчыка, з якіх Міколу Аўрамчыку пашанцавала болей — бо лецішча на Лысай Гары было менавіта ў яго.

Паэма была настолькі папулярнай, што яе давалі на ноч ці дзве пачытаць, і сем'і не спалі, а па чарзе перапісвалі гэты твор. Якія там кампутары, ксераксы, прынтары, сканеры. Што і казаць, «Быў век, быў час, была эпоха», у якую я паспела нарадзіцца.

Каляндар агародніка.

Восень

Падаюць яблыкі, пакуль дрэва не аддасць усе Еве (для Адама). Падае лісце, пакуль дрэва не аддасць зямлі апошнюю кашулю. Падаюць зоркі — і ніхто не ведае, ці не апошняе жаданне ён загадае.

Месца смерці

Можна абраць месца пахавання, але немагчыма абраць месца смерці. У Вялікім Княстве Лысагорскім, створаным для жыцця-натхнення, паміраюць рэдка. Такі лёс напатак толькі Юрася Свірку.

Малінавы...

Не, не звон, а дым. Дым ад малінавага вогнішча, якое бывае, калі выразаюць старыя маліны. А можа ж і агнёвыя кактэйлі рабіць: галінкі чорных парэчак і чырвонай грушы, і крыху агрэсту, альбо вішня з ажынамі. Грэйся і аджывай. Языкі полымя скачуць, рыхтык нястомныя вавёркі на Лысай Гары, а стомленых вавёркаў я ніколі на ёй не бачыла. У вогнішча падаюць знічкі, і можна бясконца глядзець на агонь і думаць, што я не думаю. Ні пра жыццё, ні пра смерць. А толькі пра Лысую Гару, над якой я хачу, каб быў развеены мой прах. І тады і па-за жыццём я змагу жыць у ВКЛ і бачыць, як закаханая п'юць бярозавік з лысагорскіх бяроз, праязікі збіраюць капляюшыкі баравікоў, паэты натхняюцца спежкамі-радкамі, драматургі раздаюць ролі лысагорскім зданям, а геніяльныя чытачы выходзілі з вогнішча абгаралыя рукапісы.

Каляндар агародніка.

Зіма

Успаміны пра завяршэнне і чаканне пачатку.

Пачатак

Лунінец — гэта ян, мой мужчынскі пачатак, а Лысай Гара — інь, мой жаночы пачатак. Я жыву паміж Лунінцам і Лысай Гарою.